

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

Магістерська робота

**Тема: ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ
РАНЬОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Виконала: Тюренко О.Г.,
магістрантка спеціальності
012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта

Допущено до захисту
« » листопада 2023р.

Науковий керівник:
к.п.н., доцент
С.А.Тітаренко

Завідувач кафедри
_____ Л.П. Загородня

Дата захисту: « » грудня 2023 р.

Оцінка _____
Підпис членів ЕК:

_____
_____
_____

Глухів - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП .....

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДАКТАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Стан дослідження проблеми адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти

1.2. Психолого-фізіологічні особливості дітей раннього віку

1.3. Характеристика педагогічних умов успішної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Визначення рівнів адаптованості дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.....

2.2. Реалізація педагогічних умов успішної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти

2.3. Аналіз результатів дослідження

Висновки до другого розділу

ВИСНОВКИ

РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дошкільний вік – це період активного розвитку вмінь і навичок дитини. У дошкільному віці дитина набуває і засвоює знання, якими користується протягом усього життя. Для дітей раннього віку адаптаційний період є справжнім випробуванням. З початком відвідування дошкільного віку в житті дитини відбувається багато змін – режим дня, харчування, з’являються нові знайомства. Особливістю адаптаційного періоду є те, що не всі діти відразу і без проблем сприймають нове оточення і незнайомих людей. Таким чином, виникає необхідність дослідження особливостей процесу адаптації дітей раннього віку до навчально-виховного процесу дошкільного закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості умов адаптації дітей раннього віку до перебування в дошкільному закладі освіти перебувало у фокусі уваги Ф. Березіна, О. Галуса, Т. Дудкевича, І. Зязюна, Т. Кандиби, О. Кононко, В. Кислого, О. Скрипченко та інших дослідників.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов успішної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.

Об’єкт дослідження: процес адаптації раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження: педагогічні умови адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми адаптації дітей раннього віку.

2. Обґрунтувати педагогічні умови успішної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.

3. Виявити рівень адаптованості дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.

4. Експериментально перевірити педагогічні умови успішної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.

Гіпотеза дослідження: процес адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти буде відбуватися ефективніше за таких педагогічних умов:

– встановлення емоційного контакту з дітьми, усунення психоемоційного напруження, увага до потреб та індивідуальних особливостей вихованців;

- застосування різних форм та видів діяльності, що відповідатимуть потребам та інтересам дітей;

– забезпечення єдності родинного та суспільного виховання.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз і узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури з теми дослідження; емпіричні – анкетування вихователів, цілеспрямоване спостереження за діяльністю дітей і вихователів; аналіз навчально-виховних планів вихователів і чинних програм; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); статистичні – якісний і кількісний аналізи результатів експериментального дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблена методика проведення занять направлених на адаптацію дітей раннього віку може бути використана в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу, у подальшому вдосконаленні програм навчання і виховання дітей раннього віку тощо.

Апробація результатів та публікації.

Структура та обсяг дослідження. Основний текст викладено на сторінках, що включають вступ, два розділи, загальні висновки. У роботі міститься список використаних джерел (55 позицій), додатки. Повний обсяг тексту роботи становить 36 сторінку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДАКТАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Стан дослідження проблеми адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти

Адаптація – одне з найважливіших наукових питань. Термін «адаптація» вперше ввів Г. Обер ще в 1865 р., під яким він розумів зміну чутливості аналізатора під впливом адаптації органів чуття до активних подразників [24, с.97].

Більшість дослідників адаптації сходяться на думці, що адаптація є досить складним явищем, яке можна пояснити наступним чином:

– процес адаптації особистості та особистісних якостей до життя і діяльності людини в умовах, що змінюються;

– активна взаємодія особистості з навколишнім середовищем залежить від рівня її активності;

– перетворення навколишнього середовища відповідно до потреб, цінностей та ідеалів особистості, або як сильні сторони особистості, залежні від середовища;

- при зміні рівнів психічної кондиційності, формування (і відновлення) підтримується гомеостаз у системі «трудова суб'єктно-професійне середовище» [32, с. 88].

Актуальність дослідження досягла такого розмаху, що виробилися принципово інші підходи до питання. Як наслідок, останні теоретичні дослідження виявляють значні розбіжності щодо відокремлення наукового методу. Тому варто коротко підсумувати останні теоретичні дослідження проблеми адаптації. Тому С. Кулик при аналізі адаптаційних досліджень

виділяє такі основні підходи: білогофізіологічний, психологічний, інформативно- комунікативний [49, с. 20]. Ці напрями представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до вивчення поняття «адаптація» (С. Кулик)

№ п/п	Напрями	Суть підходу	Вид адаптації, що досліджується
1	Біолого-фізіологічний підхід	Пристосування та активне підтримання необхідного рівня відповідності будови організму до внутрішніх та зовнішніх змін, що виникають під впливом середовища біологічних, хімічних, екологічних, фізіологічних (температури, атмосферному тиску, освітленню, тощо) факторів.	біологічна, фізіологічна, анатомічна, <u>медичинська</u> , екологічна, ергономічна
2	Психологічний підхід	Формування індивідуального стилю діяльності. Діалектична єдність діяльнісних і соціально-психологічних відношень суб'єктів адаптації і соціального середовища. Входження людини у систему внутрішньо-групових відносин і пристосування до них. Вироблення зразків мислення й поведінки, які відображають систему цінностей і норм конкретного виробничого колективу. Придбання, закріплення й розвиток умінь і навичок міжособистісного спілкування у такому колективі.	психологічна, соціальна, соціально-психологічна, особистісна, професійна
3	Інформаційно-комунікативний підхід	Зміна структури або функції системи та керуючих впливів на основі одержаних даних і поточної інформації з метою досягнення оптимального стану при недостатній інформації або змінених умовах діяльності. Пошук, сприйняття й переробка інформації у контактах.	взаємна адаптація <u>психосемантичних</u> систем

О. Телічкіна виділяє три основні напрямки дослідження проблем адаптації. Розрізняють: а) клініко-психологічні дослідження стресу (адаптація вивчається поза контекстом конкретної предметної діяльності); б) дослідження впливу окремих органів і психічних процесів на робоче навантаження або несприятливі умови роботи (шум, гіпоксія, стрес); в)

комплексно вивчати психолого-фізіологічний стан особистості під час адаптації.

О. Галус виділив такі шляхи пояснення (дослідження) адаптації:

- зосереджена на організмі, одиницею еволюції є особина, а відбір відіграє другорядну роль. При цьому повністю заперечується еволюційний розвиток. Це уявлення про еволюцію породило помилкові уявлення про адаптаційний процес, який відбувається через функціональну адаптацію або є результатом індивідуальних психологічних реакцій, і про цілеспрямованість еволюційного процесу в цілому;

- популяційно-центричний (популяція розглядається як система взаємопов'язаних особин, у якій вирішальну роль відіграють обмін генетичною інформацією між особинами та відбір усередині популяції). Слід зазначити, що саме генетична інформація забезпечує адаптацію нащадків, отриману від предків;

- біологічний, його сутність (зміст) полягає в здатності біологічних систем до саморегуляції, втілюючи динамічні суперечності понять: причинності, випадковості і необхідності, внутрішнього і зовнішнього. Таким чином, внутрішні процеси біологічних систем покликані стабілізувати внутрішнє середовище (гомеостаз) і постійно регулювати в міру необхідності;

- медицина і фізіологія, згідно з якими існують адаптації, набуті протягом життя індивіда (онтогенез). Ця адаптація розвивається під час взаємодії з навколишнім середовищем і часто забезпечується глибокими структурними змінами в організмі. Зміни, набуті в житті, не є спадковими, вони нашаровуються на генетичні особливості організму і разом з ними утворюють особистий рахунок;

– соціологічний підхід, згідно з яким адаптація – це процес «входження», «використання» людського індивіда в цілісну систему суспільних відносин [10, с.100].

О. Галус слідом за О. Морозом зазначав, що адаптація відбувається на двох рівнях: перший (нижчий) – у контексті відносин «організм – природне

середовище» (характеризується біологічними законами, але не регулюється соціальними умовами життя людини) і другий (вищий) – у сфері відносин «особистість-соціальне середовище» (характеризуються відносинами між індивідами і суспільствами, відмінними від біологічної адаптації) [10, с. 122].

За результатами теоретичного дослідження можна визначити наступні шляхи адаптивного дослідження:

- системність – вважається, що основною властивістю біологічних саморегульованих систем є їх здатність гнучко діяти в навколишньому середовищі. Системна концепція трудової діяльності людини розглядає не тільки процес адаптації на індивідуальному рівні, а й розглядає процес адаптації на більш високому рівні, включаючи біосферу людини, біосферу, розумну сферу.

- діяльнісний підхід виражає діалектичну взаємодію адаптанта і середовища, через що виникає потреба в адаптації. Тут адаптація розглядається як пристосування до мінливих факторів зовнішнього середовища, а не пристосування до себе, що можна пояснити складністю вивчення адаптації в особистому просторі [17, с. 104].

З точки зору філософії, соціології, політології, психології та педагогіки, сутність поняття адаптації не виключає адаптації біологічних і фізіологічних форм, а модифікацію і трансформацію від природної адаптації «індивід-природне середовище» до соціальної адаптації.

Соціальні фактори впливають на поведінку людей через «внутрішні чинники», тобто індивідуальні особливості, сформовані за участі зовнішніх факторів. Немає такого середовища для людини, на вплив якого не впливають соціальні фактори. Таким чином, у широкому розумінні процес адаптації є синонімом процесу соціалізації, особливо враховуючи:

- єдиний процес взаємодії особи і суспільства;
- частина процесу соціалізації, що відбувається на різних етапах;
- один із основних психосоціальних механізмів соціалізації особистості [29, с.14].

Н. Славіна розрізняє поняття «адаптація», «соціалізація» та «інтеграція» з урахуванням здатності та готовності молоді до продуктивної взаємодії з суспільством і розуміють, що: соціальна адаптація – рівень взаємодії, який характеризується адаптацією людини до нових умов у мінливому суспільстві, другий – соціалізація, вищий рівень взаємодії, що характеризується ефективним засвоєнням соціальних ролей і культурних норм, а також успішним функціонуванням молоді в суспільстві; інтеграція (інтеграція в суспільство) – це третій і найвищий рівень взаємодії, який характеризується успішністю та творчістю молоді. діяльності світових цінностей у суспільній трансформації [47, с.140].

На думку С. Кузікової, якщо соціалізація є історично зумовленим напрямом розвитку особистості, то її можна розуміти як форму адаптації. Соціалізація – форма розвитку особистості, яка в силу своєї соціально-історичної природи значною мірою визначається процесами адаптації. Багато вчених вважають, що соціалізація – це процес адаптації, в ході якого відбуваються певні відхилення в психофізіологічних і біологічних характеристиках індивіда, при цьому увага зосереджується на соціальних характеристиках, набутих під соціальним впливом. Різниця між двома групами позицій зумовлена порівнянням обсягу цих понять. Але характер взаємозв'язку між адаптацією та соціалізацією більш складний [30, с. 35]. М. Лукашевич зазначав, що соціалізація – це довготривалий і безперервний процес, у якому індивіди входять у суспільство шляхом набуття людиною соціального досвіду, тоді як адаптація пов'язана зі змінами середовища і триває до моменту вільного функціонування [30, с. 99]. Процес особистісної адаптації в соціальній психології розглядається як механізм збалансування особистості і суспільства.

Психосоціальну адаптацію особистості досліджують О. Зотова, Б. Паригін. Психосоціальний аспект адаптації пов'язаний із труднощами засвоєння нових соціальних норм, встановлення та підтримки певного соціального статусу в малих групах. У психосоціальному розумінні

«адаптація» – це елемент адаптаційного процесу, який відображає основні форми взаємодії суб'єкта з об'єктом адаптації, а через об'єкт – із середовищем [40, с. 180]. Тому в соціальній психології виділяють два види адаптації, які пов'язані і впливають один на одного: професійна адаптація і психосоціальна адаптація. Розглянемо їх докладніше.

Професійна адаптація – певний ступінь оволодіння професійними навичками та вміннями, сформованість необхідних особистісних якостей професії, формування стійкого позитивного інтересу та ставлення до обраної професії. Н. Ничкало [33] вважає, що індивідуальна професійна адаптація є різновидом соціальної адаптації, яка інтегрує ціннісні норми, психофізіологію, діяльність і соціальну психологію, і ці аспекти взаємопов'язані. Дослідники визначили чотири основні етапи адаптації людини до професійної діяльності, зокрема: Перший етап – формування базового фізичного, психічного, морального та інтелектуального потенціалу, необхідного для ефективної професійної діяльності, працевлаштування студентів, молоді, попередня підготовка [33, с.180]. Другий етап – пошук найбільш підходящого робочого місця з урахуванням індивідуального трудового потенціалу та кон'юнктури ринку праці; професійний відбір роботодавцями певних претендентів на роботу; укладення трудового договору, який регулює умови праці на виробництві. Третій етап – входження в колектив, адаптація до системи роботи та організаційних, соціально-психологічних відносин у колективі; оволодіння професійними навичками конкретного закладу; інтерналізація організаційної культури та норм. Четвертий етап – горизонтальна і вертикальна мобільність всередині підприємства, між підприємствами і професіями; адаптанти входять в систему постійного професійного зростання і професійної творчості); Психосоціальна адаптація (участь співробітників у системах відносин, які характеризують конкретні групи, людей і команди (адаптація та асиміляція до організаційних умов, форм і відносин у конкретному організаційному контексті)). У процесі адаптації, який пройшов досить успішно, виділяються такі психологічні властивості особистості, як тренуваність. За О. Маклаковим,

фітнес трактується як реальний рівень тренуваності людини, її соціальний статус, а також самозадоволення чи незадоволення собою та своїм життям.

Людина може бути гармонійною і адаптованою, або дисгармонійною і дезадаптивною. Дезадаптація завжди психосоматична і проявляється в трьох формах: невротизм, агресивний протест і капітуляція депресії [51, с. 20]. Ф. Березін розрізняє психологічну адаптацію і психофізіологічну адаптацію. Однією з передумов успішної професійної діяльності він вважав ефективну психологічну адаптацію [3, с.155]. Х. Хелсон намагався зрозуміти природу діяльності, беручи до уваги той факт, що, прагнучи до чогось, людина задовольняється не досягненням стану рівноваги, а набуттям більшої різноманітності та щасливого регулювання інтенсивності. Він запропонував теорію рівня адаптації (рівень адаптації – це початок відліку, до якого належить подразник, чим крутіший градієнт, тим сильніший вплив подразника на організм і більша відповідь).

Отже, категорія «адаптація» використовується в різних галузях науки поряд з категоріями «соціалізація», «регуляція», «індивідуалізація», «інтеграція» тощо. При цьому підкреслюється, що досліджувані явища тісно пов'язані з адаптацією. Термін «адаптація» в цих областях може використовуватися в значенні пристосування до оточуючих умов.

1.2. Психолого-фізіологічні особливості дітей раннього віку

Розвиток людської особини називається онтогенезом. Він включає зміни регулярного, послідовного, поступового характеру, такі як переміщення від нижчого до вищого рівня життєдіяльності, удосконалення її будови і функції. Онтогенез відбувається в різних напрямках: морфофізіологічному (становлення як організму) і психологічному (розвиток людини як свідомої соціальної істоти) [30, с. 65]. Психологічний розвиток – це процес кількісних і якісних змін у діяльності та взаємодії дітей. Психічний розвиток відзначається такими закономірностями:

- гетерохронізм: нерівномірний, хвилеподібний характер розвитку психічних процесів індивіда. Для кожної психічної властивості існує певний період, в який вона розвивається найбільш інтенсивно. Зараз чутливі часи. Наприклад, період до 3 років є сенситивним для мовного розвитку, потім ймовірність і швидкість розвитку мови знижується;

- диссинхронія: різні психологічні функції мають різні сенситивні періоди з точки зору тривалості та віку початку;

- диференціація та інтеграція психічних процесів. Таким чином, найбільш розвиненим психічним процесом після народження є відчуття, на основі якого виникає сприйняття, потім пам'ять, а потім наочно-дієве мислення та уява.

Завдяки розвитку волі виникають довільна увага, пам'ять і управління емоціями [15, с.64]. Основними факторами (основними детермінантами) розвитку людини виділяють: 1) спадковість – індивідуальні властивості організму (схильність, особливості функціонування організму, обмін речовин); 2) середовище - соціальні, матеріальні та духовні умови існування людини (що впливають на розвиток індивідуальних соціальних атрибутів); 3) активність – активний стан організму, фактори взаємодії спадковості та середовища (що впливають на розвиток особистісних і соціальних властивостей особистості, на основі засвоєних нею цінностей, етики поведінки) [21, с. 20]. 4) пластичність – здатність до психічних змін, яка з віком зменшується. Тому діти раннього віку можуть оволодіти будь-якою мовою незалежно від соціального середовища, раси, національності [20, с. 96]; 5) поетапність: вікові етапи розвитку є послідовними та взаємопов'язаними. Новий етап розвивається на основі попереднього і несе в психіку дитини свої унікальні особливості. Тому кожен етап має своє значення і жоден не може бути вилучений із загального розвитку дитини [35, с. 65]. Ранні роки (від року до трьох років) відіграють важливу роль в інтелектуальному розвитку людини. Протягом перших трьох років дитина проходить важливий шлях розвитку: опановує прямоходінням, рухом предметів, мовою, отримує певну фізичну незалежність і намагається її захистити.

Соціальний контекст, у якому розвиваються діти, характеризується спільною діяльністю дітей і дорослих. Увагу маленьких дітей привертають предмети, якими користуються дорослі. Вона намагається оволодіти ним, але способи і способи дії з предметами належать дорослим. У цій ситуації міститься парадокс, що неможливо самотійно задовольнити власні бажання. Вирішити це протиріччя можна лише спільною з дорослими діяльністю, спрямованою на засвоєння суспільно вироблених способів поводження з предметами (їжа ложкою, малювання олівцем тощо). Провідною діяльністю дітей раннього віку є основна діяльність. У процесі навчання дітей основним рухам надзвичайно важливо бачити можливість переходу від спільних рухів до частково розподілених рухів до самотійних рухів дитини. Важливо відзначити, що дитина вже може самотійно поводитися з ложкою [38].

Дорослим залишається тільки направляти її рухи і допомагати правильно тримати ложку. Коли дитина засвоїть це, дорослим варто обмежитися словесними вказівками: «Візьми неповну ложку, щоб не розлити», «Не можна бити ложкою по тарілці» тощо. Дитині потрібно більше визнання, заохочення та підтримки. Потрібно говорити їй, коли вона робить щось не так, не підкреслюючи негатив. Наприклад, акцентувати увагу дитини на правильному русі, а не на «не ту сорочку одягнув – навиворіт»: «Ти швидко одягаєшся. Але треба» (і показати як) [37, с. 155]. Визнання створює сприятливий емоційний фон, і завдяки цьому ви можете досягти більшого успіху, ніж звинувачення. Слід пам'ятати, що осуд набагато менш інформативний, ніж схвалення. Активність дитини, коли вона наслідує поведінку дорослого і намагається щось робити самотійно, необхідно всіляко підтримувати, оскільки власна активність є однією з головних умов її всебічного інтелектуального розвитку [30, с. 68].

Ранні психічні процеси (мислення, мова, пам'ять тощо) характеризуються зоровою ситуацією, функціонують невіддільно від реальних дій, ефективно сприяють пізнанню навколишнього світу [43, с. 23]. Роботу з розвитку дітей дошкільного віку слід організовувати не за особливими принципами розвитку

окремих психічних процесів, а спрямовувати на загальний пізнавальний розвиток дитини, щоб дитина якомога більше познайомилася зі світовими відносинами. предметів, людей і речей, під час яких особистість дитини зазвичай розвивається поступово [48, с. 140].

Характеристика основних психічних процесів дітей раннього віку представлена у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Психологічний розвиток дітей раннього віку

Показники	Характеристика
Мислення	Наочно-дійове, наочно-образне
Мовлення	Словосполученнями, розуміє дієслова. Початок формування зв'язного мовлення – починає розуміти прикметники
Довільність пізнавальних процесів	Увага і пам'ять мимовільні
Фізіологічна чутливість	Висока чутливість до фізичного дискомфорту
Об'єкт пізнання	Предмети, які безпосередньо оточують, їх внутрішній устрій, властивості та значення
Спосіб пізнання	Маніпулювання предметами, їх розбирання; експериментування, конструювання
Умови успішності	Різноманітність розвивальної сфери; розвивальна сфера і партнерські стосунки з дорослими
Форма спілкування	Ситуативно-особистісна; ситуативно-ділова
Стосунки з однолітками	Малоцікаве
Стосунки з дорослими	Джерело захисту, ласки і допомоги; джерело способів діяльності, партнер у грі та творчості
Наявність конфліктів	З дорослими («Я – сам»); з дорослими як продовження («Я – сам»)
Емоції	Сильної модальності, різкі переломи, різкі переключення
Ігрова діяльність	Предметно-маніпулятивна, ігри поруч; партнерська з дорослими, індивідуальна з іграшками; ігрова діяльність

Отже, основними особливостями психічних процесів у ранньому віці є їх залежність від зорової ситуації; функціонування в нерозривній єдності з

практичними діями; афективний характер спрямованості на пізній навколишній світ. Мовленнєве спілкування є важливим новоутворенням раннього віку [41, с. 71]. Розвивальна робота з дітьми дошкільного віку повинна бути організована не за принципом спеціального розвитку окремих психічних процесів, а спрямована на загальний пізнавальний розвиток дитини, максимально різнобічне ознайомлення дитини зі світом предметів, людей, відносин, під час якого відбувається поступовий розвиток особистості дитини в цілому [30, с. 69].

У період раннього дитинства зароджується самосвідомість дитини. Після двох років діти починають впізнавати себе в дзеркалі, на фотографіях. Впізнавання себе – це елементарна, первинна форма самосвідомості. Новий етап у розвитку починається тоді, коли дитина від називання себе в третій особі, по імені («Саша іде», «Катя дає пити») переходить до вживання займенника «Я» стосовно себе («Я їм», «Я граюся») [42, с. 90]. Найважливішим етапом у розвитку самосвідомості протягом раннього віку є третій рік життя, коли формується особистісне новоутворення – «гордість за досягнення». Це новоутворення яскраво виражається в прагненні фіксувати результати своєї діяльності, продемонструвати свої успіхи дорослому. Без належного схвалення ці успіхи значною мірою втрачають свою цінність, а радісні переживання з цього приводу затьмарюються [26, с. 49]. Негативне чи байдуже ставлення спонукає дитину з подвоєною енергією добиватися уваги й позитивної оцінки. У дітей з'являється почуття самолюбства, що виявляється в підвищеній образливості й чутливості до невизнання їхніх досягнень дорослими, в емоційних через це вибухах. Поява даного новоутворення пов'язана з тим, що на третьому році життя під впливом дорослого дитина дедалі частіше звертає увагу на результат своїх дій. Вона починає прагнути досягнути бажаного результату [16, с. 10].

Під впливом стосунків з близькими розвиваються соціальні емоції дитини, джерелом яких стають взаємини між членами родини, атмосфера

сімейного життя тощо. Важливу роль в емоційному розвитку дитини відіграють слова-оцінки дорослих [44, с. 19].

Криза трьох років – це криза соціальних стосунків, а будь-яка криза стосунків є кризою виділення свого «Я». Зміна позиції дитини, ріст її самостійності і активності, вимагають від близьких дорослих своєчасної перебудови стосунків. Якщо ж нові стосунки з дитиною не складаються, її ініціатива не заохочується, самостійність постійно обмежується, у дитини, виникають безпосередньо кризові явища, що проявляються у взаєминах з дорослими, а іноді і з однолітками.

Отже, психічний розвиток дітей раннього віку має такі особливості:

- на основі фізичного розвитку значно розширюється самостійність дитини, що призводить до усвідомлення нею себе як діяча («Я сам»);
- провідною діяльністю дитини раннього віку виступає предметно-маніпулятивна діяльність, що має ігрове забарвлення;
- предметно-маніпулятивна діяльність здійснюється на основі предметних дій, що розвиваються у малюка з маніпуляцій;
- розвивається ситуативно-ділова форма спілкування з дорослими, зароджується спілкування з однолітками, виникають передумови ігрової і продуктивної діяльності;
- пізнавальні процеси тісно взаємопов'язані; провідним з них виступає наочне сприйняття, на основі якого розвивається впізнавання, освоюються наочні форми мислення (наочно-дієве і наочно-образне), виникає уява, дитина переходить до активного мовлення.

1.3. Характеристика педагогічних умов успішної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти

У домашніх умовах дитина раннього віку звикає до застосовуваним педагогічних методів, які можуть виражатися як у спокійному рівному тоні, так і в суворій вимогливості. У будь-якому випадку суворе та вимогливе

звернення до дитини від імені вихователя може викликати переляк у будь-якої дитини. Також можна зіткнутися з такою ситуацією, коли дитина раннього віку, яка звикла до виконання доручень тільки після гучної дратівливої вказівки, не реагує на спокійний і рівний тон педагога. Тому в першу чергу вихователю групи в процесі адаптації дитини необхідно встановити з кожним вихованцем емоційний контакт та щодня проводити роботу з батьками [3].

Вихователю необхідно встановити контакт із малюком з першого дня його перебування у закладі дошкільної освіти. Тим більше, якщо у дитини не розвинений досвід спілкування з незнайомими людьми, на всі дії педагога вона може реагувати негативно: плакати, виривається із рук, прагне віддалитися. Такій дитині потрібно більше часу, щоб звикнути, перестати відчувати страх перед педагогами. Нервовий стан та постійний стрес можуть заважати дитині правильно і швидко сприймати добре та відкрите ставлення вихователя [9, с. 105].

Необхідною умовою для успішної адаптації дитина раннього віку є режим, а точніше, максимальна наближеність режиму дня до домашніх умов.

Як уже говорилося вище, велике значення у період адаптації мають індивідуальні особливості дітей у сфері спілкування. Деякі діти легко, впевнено і з почуттям гідності вступають у новий колектив, спілкуються з вихователем, з помічником вихователя, задають питання, щоб дізнатися про щось. Інші діти цураються незнайомих дорослих, відчувають сором, опускають очі. Треті – відчувають явний страх перед спілкуванням із вихователем. Такі діти намагаються усамітнитися, відвернутися обличчям до стіни, щоб тільки не бачити незнайомих людей, з якими вони не вміють вступати в контакт.

Таким чином, досвід спілкування дитини з оточуючими, який був їм отриманий до приходу в групу дошкільного закладу, що визначає характер його адаптації до нових умов. Тому саме знання змісту потреб дитини у спілкуванні є тим ключиком, за допомогою якого можна визначити характер педагогічних впливів на неї в адаптаційний період.

Отже, обмежуючи спілкування дитини з оточуючими людьми (близькими та чужими), батьки не припускають, як це може позначитися на її адаптації, коли вона залишить стіни рідного дому. Дотримуватися необхідних гігієнічних вимог, доцільно вже з першого року життя, розширювати коло спілкування малюка.

Якщо дитина важко звикає до оточуючих, веде себе дуже насторожено у колі незнайомих, доцільно дозволити мамі побути у групі. У її присутності малюк відчуває захист та впевненість, поступово страх зникає, і малюк починає виявляти інтерес до навколишніх предметів.

Процес адаптації можна розбити на кілька стадій:

- а) ознайомлення;
- б) рольову орієнтацію;
- в) самоствердження [7, с. 10].

Однак у процесі адаптації можна відзначити деякі закономірності. З року до трьох років діти особливо вразливі, оскільки саме в цей період дитині дуже важко відірватися від мами. Прихильність до матері – необхідна умова нормального психічного розвитку малюка – сприяє формуванню таких важливих якостей особистості: як довіра до світу, позитивне самовідчуття, ініціативність, допитливість [11, с. 89]. У період із семи місяців до півтора року прихильність до матері виражається найінтенсивніше. Іноді почуття тривоги при розлуці з мамою стає настільки травмуючою, що залишається на все життя як страх самотності. У вісім місяців малюк починає боятися незнайомих дорослих, притискається до матері. У наступні місяці діти спокійніше сприймають інших людей. Саме у віці від восьми місяців до року двох місяців у дитини загострюються і збігаються два страхи перед рідною матір'ю та перед незнайомими дорослими. У цьому віці діти особливо тяжко адаптуються до ясел, і батькам слід це врахувати [8, с. 5].

Діти двох-трьох років відчують страх перед незнайомими людьми та новими ситуаціями спілкування. Ці страхи є однією з причин утрудненої адаптації малюка до дошкільного закладу. Часто страх нових людей і ситуацій

може спричинити непередбачувані наслідки: дитина стає більш збудливою, вразливою, плаксивою, частіше хворіє. Хлопчики більш вразливі щодо адаптації, ніж дівчатка, оскільки в цей період більш прив'язані до матері та більш болісно реагують на розлуку із нею. Отже, адаптація дитини до нових умов середовища – важкий і хворобливий процес, що супроводжується низкою негативних зрушень у дитячому організмі, що зачіпає всі його рівні.

По-перше, до 2-3 років дитина не відчуває потреби спілкування з однолітками, вона поки що не сформувалася. У цьому віці дорослий виступає для дитини як партнер по грі, зразок для наслідування та задовольняє потребу дитини в доброзичливій увазі та співробітництві. Однолітки цього дати не можуть, оскільки самі потребують в тому ж. Тому дитина не може швидко адаптуватися до умов дошкільного закладу, оскільки сильно прив'язана до матері, та її зникнення викликає бурхливий протест дитини, особливо якщо вона вразлива та емоційно чутлива [28, с. 35].

До процесу адаптації дитини може також додатись криза трьох років. Це період, коли дитина вперше почувається як особистість і хоче, щоби це бачили інші. А дорослі цього не бачать або, принаймні, не бажають бачити, бо простіше, щоб було все як раніше. Тому малюк весь на межі, обстоюючи перед дорослими свою особистість, психіка його стає більш вразливою, ніж раніше, до впливу різних обставин довкілля, що негативно позначається на адаптації, про що свідчать видимі зміни у звичайній поведінці дитини.

Трирічна дитина зазвичай отримує задоволення від спілкування з людьми. Часом він навіть здатна вибрати привід для контакту самотійно. Однак у перші дні перебування у дошкільному закладі деяких дітей втрачається і ця властивість. Такі діти замкнуті, весь час проводять лише в «гордій самоті». На зміну цій «гордій безконтактності» приходять «компромісна контактність», що означає те, що дитина раптом сама стала виявляти ініціативу для вступу в контакт з дорослими. Однак ця ініціатива уявна. Вона потрібна дитині тільки як вихід із становища і не спрямована на покращення спілкування з людьми, особливо з однолітками. У такий момент

малюк зазвичай, плачучи, підбігає до виховательки, вистачає її за руку, намагається тягнути до вхідних дверей і благає, щоб вона відвела його додому. Як тільки дитина зможе налагодити необхідні контакти в групі, все зрушення адаптаційного періоду підуть на спад – і це буде важливим кроком до завершення всього процесу адаптації у дитини [18, с. 78].

Адаптація – це пристосування організму до нової ситуації, а для дитини дитячий садок – це, безперечно, новий, ще невідомий простір, з новим оточенням і стосунками. Адаптація (від лат. «пристосування») – це процес звикання організму, який відбувається на різних рівнях: фізіологічному, соціальному, психологічному. Адаптація – це активне засвоєння прийнятих у суспільстві норм і оволодіння відповідними формами спілкування й діяльності.

Чи всі діти мають однакову поведінку при надходженні до дитячого садка? Ні. Одні діти впевнені, вибирають гру, контактують з дітьми та дорослими, інші менш впевнені, більше спостерігають, деякі проявляють негативізм, небажання вступати в групу, відкидають усі пропозиції, бояться кинути батьків, голосно плачуть.

Причини такої поведінки різні: це і відсутність режиму вдома, і невміння грати, і відсутність навичок самообслуговування. Але основною причиною є недостатній досвід спілкування з однолітками та дорослими.

Процес пристосування (адаптації) до дитячого садка відбувається індивідуально. Середній період адаптації дітей раннього віку становить 7-15 днів, молодших дошкільнят - 2-3 тижні, старших дошкільнят - 1 місяць. Виникнення стійкого «адаптаційного синдрому» у дитини свідчить про її неготовність до виходу з сім'ї.

Виділяють наступні ступені адаптації:

Легка – нормалізується поведінка дитини (протягом 10-15 днів) - фізіологічна, природна адаптація;

Середня (протягом 15-30 днів) – дитина втрачає вагу, захворює, але неважко, без ускладнень;

Важка (триває від 2 місяців і більше) – патологічна адаптація [22, с. 95].

Виходячи з цього виділяють три групи дітей за характером адаптації до нових умов життя.

Перша група – це ті, для кого процес адаптації проходить легко і безболісно. Такі діти комунікабельні, самостійні, спілкування батьків з ними доброзичливе.

Друга група – це діти, які адаптуються повільніше і складніше. Поведінка зникла. Інтерес до гри змінюється байдужістю, вередуванням. Малюкам бракує довіри у ставленні до вихователів, недостатньо розвинені ігрові та комунікативні навички інших дітей. Діти малоініціативні, менш самостійні, можуть щось робити самі, але здебільшого залежать від дорослого. З боку батьків спостерігається нестійкість у спілкуванні: доброзичливі, доброзичливі звернення змінюються криками, погрозами або підвищенням вимогливості.

Третя група – діти, які важко адаптуються до нового середовища. Зазвичай несамостійні, швидко втомлюються, ігрові навички не сформовані. У досвіді таких дітей спостерігаються прояви авторитарності, жорстокості (або, навпаки, надмірної вседозволеності) з боку дорослих, що викликає страх, недовіру до вчителя або повне ігнорування його та інших дітей. Сон і апетит погані або зовсім відсутні. Діти часто хворіють, що ще більше уповільнює звикання до нового оточення і нових вимог [34, с. 133].

Фактори, які впливають на адаптації дитини до ЗДО

1. Вік дитини

Період звикання дітей 3,5-4 років проходить відносно спокійно. У цей період дитина поступово входить у рамки інтересів сімейного кола. У період 3,5-4 років це не так. Період адаптації дуже складний. Дитина відчуває паніку, відторгнення. Дитина відмовляється від допомоги дорослого. Перебуваючи в нервовому збудженні, дитина не відчуває голоду. Коли дитина повертається додому, перше, що відчуває – неймовірне полегшення та відчуття голоду. Дає про себе знати і нервові напруження: у дитини все до сліз, він не може відпустити маму ні вдень, ні вночі, довго не може заснути, часто прокидається

з плачем. Це не проходить безслідно, і як результат – через 3-4 дні дитина захворіє.

2. Поведінка дитини

Поведінку в період адаптації важко передбачити навіть дбайливим мамам. Умовно таких дітей ділять на 3 групи.

Більшість дітей. Вони різко та бурхливо демонструють своє негативне ставлення до відвідування ДЗ. Вони голосно плачуть, кидаються на підлогу, дряпаються, кусаються, то просять на руки, то біжать до дверей. Дитина може заспокоїтися, щоб знову заплакати через 4-5 хвилин з новою силою. Діти цієї групи звикають за 30 днів.

Окремі діти. Після розлуки з матір'ю вони стають замкнутими, пильними, напруженими. Їм вистачає сил тільки на те, щоб сховатися в якомусь куточку, щоб їх ніхто не чіпав. Ці діти ледь стримують плач, очі прицілені, не граються, мовчать. Як бачать маму, то відразу біжать до неї і плачуть. Адаптація триває 2-3 місяці.

Комунікабельні діти. Переступивши поріг дитячого садка, вони беруть ініціативу в свої руки як з іншими дітьми, так і з дорослими. Протягом дня вони розповідають дорослим усе, що знають. Вони роздягаються, їдять і спокійно лежать у ліжку. Адаптація триває 4-5 днів.

3. Досвід дитини

Дитина з родини, де є бабуся, дідусь, тітка, дядько, брати та сестри, вміє по-різному поводитися з різними членами сім'ї, знає, чого від кого чекати, з цікавістю досліджує незнайомі місця. Відрізняється поведінка дітей, батьки яких живуть у вузькому сімейному колі. Коло їхнього спілкування обмежене. Дитина має нерозривний зв'язок з мамою: побувши деякий час без неї, він панікує. Адаптаційний період важкий і може викликати неврози. Не маючи великого життєвого досвіду в новому середовищі, дитина може злякатися і почати поводитися неадекватно: лізе, хоч і вміє ходити, замовкає, хоч уже заговорила.

4. Індивідуальні особливості дитини

Якщо дитина активна, має пізнавальний інтерес, вона легко адаптується. Інший малюк напівсамостійний, любить грати один, шум і гучні розмови його дратують. Хоча він і вміє одягатися і їсти, але робить це повільно. Все це накладає відбиток на його ставлення до навколишнього середовища. Такій дитині потрібно більше часу для адаптації. У період адаптації важливо створити в будинку спокійні умови, з розумінням поставитися до безпричинної метушливості малюка, більше гуляти з ним, займатися цікавими справами. Дітей потрібно раніше укладати спати, менше ходити в цей період [36, с. 65].

Щоб процес адаптації не затягувався, батькам необхідно:

Давати позитивні настанови, підтримувати бажання дитини йти до дитячого садка;

Дитина повинна відчувати повне взаєморозуміння між батьками та вихователями, тоді вона швидше звикає;

У перші дні - короткочасне перебування в групі - 1-2 години;

Наблизити домашній режим до режиму дитячого садка;

Утриматися від гучних масових виступів або зменшити емоційне напруження;

Навчати навичкам самообслуговування (одягання, умивання, збирання іграшок).

Для виявлення всіх факторів ризику та побудови правильного прогнозу подальшого перебування дитини в дошкільного закладу при зарахуванні зазвичай проводять анкетування батьків, а також розмовляють з ними про їхню дитину.

Педагогічними умовами можна сприяти успішній адаптації дітей раннього віку до умов ЗДО та розвитку усіх систем дитини. Детальніше на Рис. 1.1.

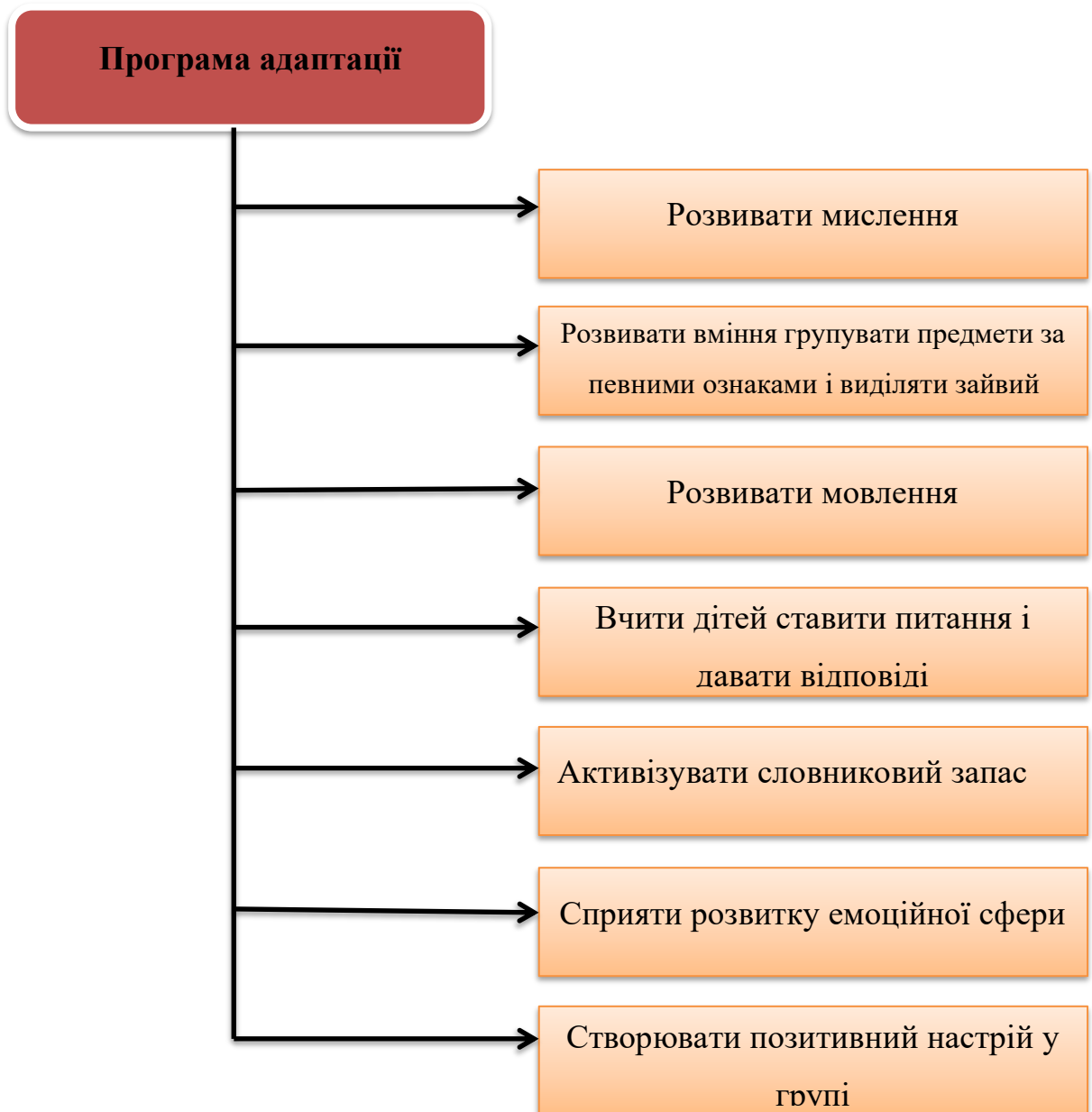

Рис. 2.1. Програма адаптації

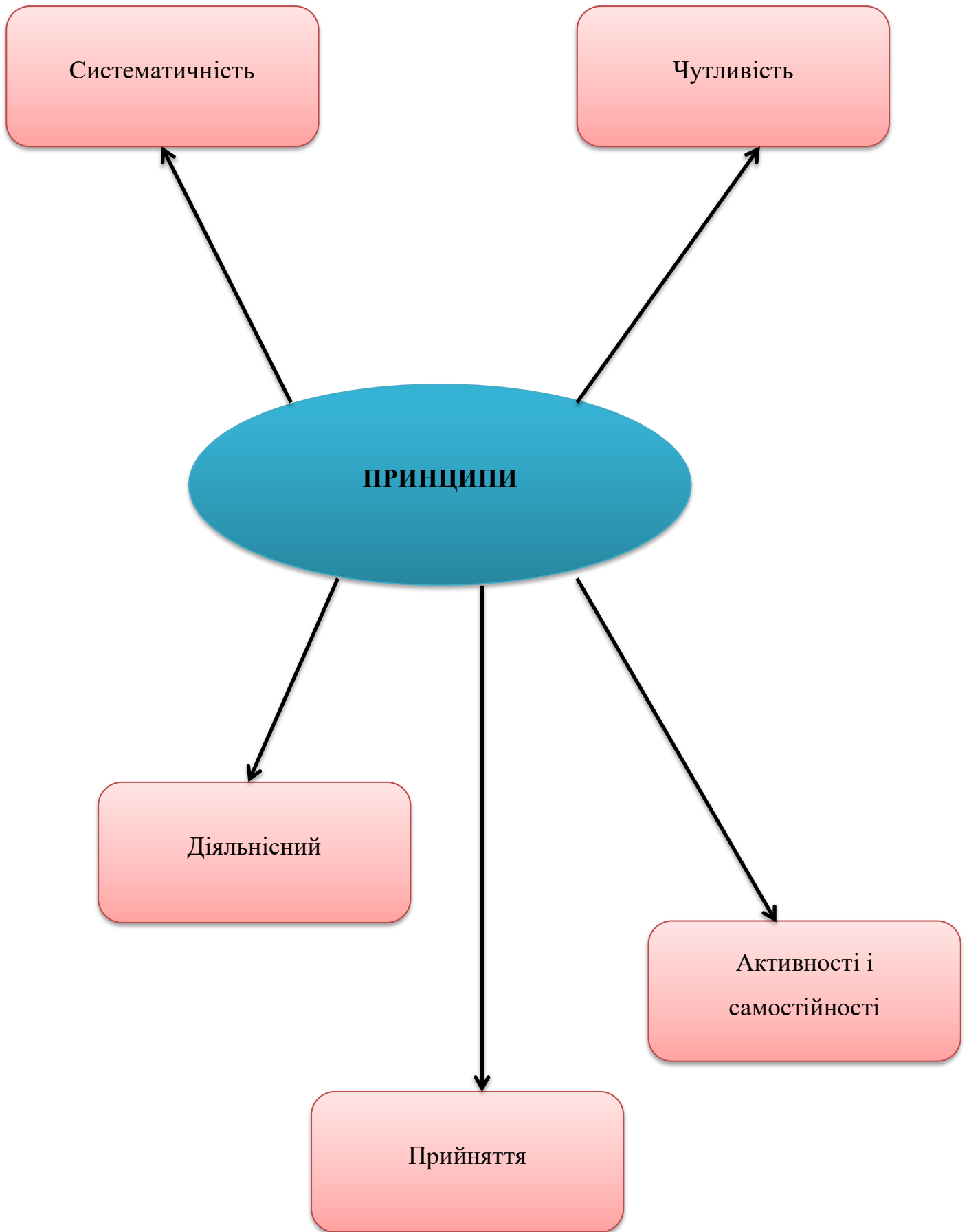

Рис. 2.2. Принципи адаптації

Головною педагогічною умовою успішної адаптації дитини до дитячого садка є єдність вимог до дитини в сім'ї та дитячому садку. Правильна поведінка рідних в адаптаційний період дуже важлива, педагоги повинні давати рекомендації батькам:

- ✓ Дитині потрібно сказати, що вона вже доросла;
- ✓ Не залишати дитину в групі на цілий день;
- ✓ Прогулянка на майданчику після відвідування дитячого садка;
- ✓ Беріть із собою улюблені іграшки;
- ✓ Повідомити вчителя про особливі звички дитини;
- ✓ Придумайте ритуал «прощання» і розіграйте його вдома;
- ✓ Зустрічайте дитину з посмішкою;
- ✓ Розповідати якомога більше позитивного про дитячий садок;
- ✓ Підтримуйте самостійність дитини вдома.

Пропонуємо батькам дотримуватися таких рекомендацій:

1. Готуючись до відвідування дитсадка, детально розкажіть дитині, як вона буде в садку вдень, а ви заберете її ввечері і разом займайтеся цікавими справами вдома.

2. Вирушаючи куди завгодно, завжди розповідайте малюкові, що буде, коли ви повернетесь, щоб у нього була впевненість, що він потрібен батькам!

3. Навчіть дитину всім необхідним навичкам самообслуговування та взаємодії.

4. Обираючи дитячий садок, зверніть увагу на вихователів, подумайте, чи хотіли б ви бути з ними щодня. Якщо відповідь «так», сміливо довірте свою дитину опіці цих педагогів.

5. Домовтеся з вихователем, що певний час відвідуватимете дошкільний заклад разом з дитиною, але також прислухайтеся до його рекомендацій щодо цього.

6. Відводячи малюка в дитячий садок, дайте йому маленьку іграшку, при цьому кажучи: «Якщо хочеш, щоб я думав про тебе, візьми іграшку і тримай її

біля себе, і я відразу подумаю про тебе». Для малюка дуже важлива ілюзія батьківського контролю — вона знижує стресову реакцію на нову ситуацію.

7. Частіше говоріть з дитиною про свої почуття та демонструйте їх.

8. Завжди знаходьте час, щоб вислухати проблеми, труднощі та досягнення вашої дитини.

9. Створіть для дитини спокійний, безконфліктний клімат у родині та дбайливий розпорядок дня. Бережіть нервову систему дитини!

10. Лише здорова дитина повинна відвідувати дошкільний заклад.

11. Найголовніше – відчувати себе компетентними батьками, тобто вірити, що з будь-якою складною ситуацією можна впоратися, якщо її вирішувати, а не відкладати!

Абсолютно всі діти будь-якого віку при надходженні в дошкільний заклад проходять так званий адаптаційний період. Природно, чим старша дитина, тим цей період коротше і легше. У будь-якому випадку, 2 місяці – це мінімальний термін адаптації дітей до дошкільного закладу. Насправді період адаптації триває, як правило, від 2 місяців до півроку. Для того, щоб все пройшло якомога спокійніше, і в подальшому дитина могла відвідувати дошкільний заклад без шкоди для себе, рекомендуємо наступний графік відвідування дитячого садка на адаптаційний період.

Починати потрібно з відвідин ЗДО протягом двох тижнів по 1-1,5 години. Якщо дитина успішно відвідувала дитячий сад протягом двох тижнів, наступні два тижні ви можете водити його по 2-3 години, включаючи або сніданок, або обід, в залежності від того, що більше збігається з його індивідуальним режимом.

Перший раз дитину в ЗДО бажано вести в четвер. Два дні – четвер, п'ятниця – це якраз необхідний час, щоб дитина зрозуміла, куди її привезли. А на наступні суботи та неділі зважайте на нову інформацію та враження. Понеділок-вівторок дитина відвідує дитячий садок в тому ж режимі, що і четвер-п'ятниця. Якщо ви відчуваєте, що дитина не справляється, залиште дитину вдома в середу відпочити.

Якщо є можливість, потрібно не менше двох місяців водити дитину в дитячий сад на півдня (до сну). Якщо все в порядку, дитина не хворіє і охоче ходить в дитячий сад, можна спробувати залишити його на денний сон до кінця другого-третього місяця. [46, с. 122]

Коли ви це робите вперше, потрібно забрати дитину в ЗДО, поки вона не прокинулася. Це необхідно зробити для того, щоб коли малюк прокинеться і одягнеться, він відразу побачить вас, так як в цьому віці діти плутають денний і нічний сон. Прокинувшись у садку, вони не пам'ятають, не розуміють, коли їх сюди привели, і відповідно не знають, коли за ними прийдуть.

Вони ніяк не можуть сформулювати свій страх. Максимум, що вони можуть висловити, це нейтральним запитанням до вихователя: коли мама приїде за мною. У відповідь на своє запитання дитина отримує спокійну відповідь: «Ввечері» або «Після прогулянки», що знову ж мало інформативно для дитини. Малюк стає дуже слухняним, ходить поруч з вихователем, виконує всі його прохання. У підсумку, коли мама приходить за дитиною, вона отримує від вихователя тільки позитивну інформацію: він добре спав, добре поведився, був моїм найкращим помічником. Наступного дня мама може сильно здивуватися, коли дитина відмовиться йти в садок. Або: я піду в садок, але не залишуся спати. Або – у дуже слухняних і поступливих дітей - вони ходять в садок, але під час сну щосили намагаються не спати. В результаті вони засинають за 15-20 хвилин до підйому.

Забирати дитину необхідно відразу після сну протягом 1-2 тижнів. Якщо ви прийшли за дитиною після сну, він сказав, що ще хоче з усіма пограти або погуляти, значить, у вас ще є 2-3 години вільного часу. Ви прощаєтеся з дитиною і виходите з дитячого садка. Якщо він не хоче вас відпускати, то ви йдете з нею додому. Якщо тоді на наступний день дитина не відмовляється йти в садок, але просить не залишати її спати, залишити її знову на півдня, а через деякий час, за згодою дитини, повторити спробу.

Навіть якщо адаптаційний період проходить гладко, дитина залишається задоволеною ходить в садок, не хворіє 2-3 тижні, це не означає, що садок не в

тягар. Велика кількість нової інформації, нові умови, навіть якщо вони сприймаються малюком позитивно, все одно важко. Тому відвідування дитячого садка протягом перших двох місяців має відбуватися індивідуально [50, с/ 54].

Найкраще, якщо збільшення часу перебування дитини в дитячому садку буде відбуватися за бажанням дитини. «Мамо, коли я залишуся з усіма обідати?», «Не бери мене після обіду, я хочу з усіма спати». Буде правильно, якщо ви поясните дитині, що на два тижні ви підете на півдня, а потім разом з усіма він залишиться спати.

Якщо в якийсь момент ви помітили ознаки дезадаптації або дитина відмовляється ходити в дитячий садок, потрібно зменшити навантаження або звернутися до фахівців (невролога, психолога, психоневролога).

Ознаки дезадаптації: сон. Це перше, що може вплинути на емоційно-психологічне перевантаження дитини, яка відвідує дитячий садок. Дитина може почати прокидатися серед ночі, плакати не прокидаючись, розмовляти уві сні. Ритуал відходу до сну може змінюватися: зі спокійного і самостійного він може стати тривалим, вимагаючи присутності батьків, з капризами перед сном і нетиповою для дитини поведінкою. Зміна сну – одна з перших ознак, яка з'являється в результаті психологічного перевантаження під час відвідування дитячого садка.

Поведінка дитини до і після ЗДО. Якщо ви все зробили правильно, і дитина пішла в ЗДО легко і з задоволенням, ситуація може змінитися на другому-третьому тижні. Дитина може вранці почати вередувати і говорити, що не хоче йти в садок, аргументуючи це тим, що погано спав, погано себе почуває, хоче сьогодні залишитися вдома. Так само поведінка після ЗДО повинна бути вами ретельно проаналізована. Насторожити повинні нетипові для дитини гіперактивність, агресивність, примхливість або, навпаки, апатія, пасивність, сонливість, небажання займатися тим, що раніше цікавило.

У дітей, у яких були проблеми з харчуванням навіть вдома, дезадаптація до дитячого садка дуже часто виражається в небажанні їсти в дитячому садку.

Страх прийти в дитячий сад на сніданок, залишитися там на обід, негативна реакція дитини на запах їжі в дитячому садку є результатом загального стресу, який дитина переживає в період адаптації. Якщо вчасно не звернути на це увагу, то стрес від небажання бути в дитячому садку може призвести до блювотної реакції на пропоновану в садку їжу або до дискінезії жовчовивідних шляхів.

Одним з непомітних, але дуже важливих ознак дезадаптації є зміна погляду і міміки дитини, його пози і манери рухатися. Не думайте, що це пройде само.

Часті респіраторні захворювання та загострення хронічних захворювань є одними з найпоширеніших ознак того, що навантаження під час відвідування дитсадка для дитини непосильні.

Позитивною реакцією на ЗДО або сприятливим адаптаційним періодом можна вважати відсутність усіх перерахованих вище ознак – як поведінкових, так і фізіологічних.

Завдання вихователя в період адаптації дитини:

Вихователю буде легше працювати, якщо він дізнається від батьків про поведінку дитини вдома, про її звички та уподобання, індивідуальні особливості. Батькам важливо відчувати, що вчитель не опікується дітьми взагалі, а бачить серед них свою конкретну дитину і готова врахувати всі її відмінності.

Було б добре, якби вихователь, зустрічаючи дитину вранці, своєю мовою і жестами демонстрував своє тепле ставлення до неї. Якщо дитина охоче йде на контакт, можна взяти його за руку.

Теплий, доброзичливий прийом визначає перші враження дитини від дитячого садка, її настрій, готовність попрощатися з мамою. Не менш важливо, щоб увечері вчитель тепло попрощався з кожною дитиною.

Форма звернення дитини до вихователя може бути будь-якою, яку він сам вважає прийнятною: наприклад, тьотя Катя, або просто по імені. Не варто

наполягати на тому, щоб діти називали вас на ім'я, так як дитині це досить важко.

Перші контакти з дитиною – це контакти допомоги та турботи. Їй необхідно зрозуміти, що на вчителя можна покластися, як на маму, що він готовий допомогти і захистити її на новому місці.

У період адаптації дуже важливо проявити максимум терпіння до будь-яких прохань і навіть капризів дитини та заслужити її довіру, це головне завдання вихователя.

Індивідуальні звернення сприяють встановленню теплих стосунків. Малюки, які прийшли з сім'ї, не реагують на узагальнене «діти». Але звертатися до них слід, з одного боку, індивідуально, по імені («Маринка, давай помиємо руки»), а з іншого — підкреслювати приналежність до групи, вчити реагувати на звернення «дітей» («Діти, а тепер сідайте за столи!»)

Всі незвичайні дії слід кілька разів пояснювати дітям: «Зараз ми всі одягнемось на прогулянку. Ідіть до своїх шаф. Це Олина шафа, це Івана, а це ваша. Ти, Ігор, молодець, знайшов свою. закривай себе».

Якщо діти розуміють вчителя, їх легко навчити тому, з чим вони не стикалися вдома або робили інакше. Але все ж найголовніше – це індивідуальний підхід – треба пам'ятати, хто що може, у кого які проблеми.

Вихователь повинен привернути увагу один до одного, стежити, щоб вони запам'ятали імена один одного, бажано звертатися один до одного на ім'я. Для цього слід використати обряди вітання та прощання з кожною дитиною: «Ось діти і Іринка прийшла. Доброго ранку, Іринко. Діти, давайте всі разом її привітаємо».

Якщо дитина погано їсть, годувати її насильно неприпустимо. Якщо він не засинає, можна дати йому іграшку, посидіти з ним, заспокоїти його, дати йому не спати і просто полежати із закритими очима.

Отже, визначимо педагогічні умови адаптації дітей раннього віку до умов дошкільного закладу:

- хороший стан здоров'я малюка в період відвідування ним дошкільного закладу;

- особливості взаємодії з дорослими (вихователь, спеціалісти);

- особливості взаємодії з іншими дітьми групи;

- емоційна обстановка у групі.

У процесі адаптації вихователем вирішуються такі завдання.

1. Установити з дитиною такі відносини, щоб вихователь став йому близьким людиною.

2. Допомогти дитині звикнути до нової для неї обставин та орієнтуватися у ній.

3. Допомогти дитині якомога легше і швидше звикнути до нової організації життя.

4. Допомогти дитині встановити правильні взаємини з однолітками.

Отже, найважливішими факторами, що визначають характер перебігу адаптаційного періоду в ранньому віці, є фізичний стан дитини, її вік, сформованість спілкування з дорослими та однолітками, рівень розвитку предметної діяльності. Для полегшення адаптації дитини до дошкільного закладу педагоги повинні створювати спеціальні умови: організують попереднє знайомство з сім'єю, погоджують режим та виховні впливи педагогів та батьків, залучають мати або близького дорослого до участі у режимних моментах, прогулянках, іграх та заняттях групи, налагоджують емоційні та ділові контакти з дитиною.

Висновки до першого розділу

Адаптація розглядається як процес і результат пристосування; процес, що супроводжує взаємодію однієї людини з іншою, людини з колективом у спілкуванні, під час якого людина потребує розуміння з боку інших і розуміння іншого, пристосування у своїх діях до нього, до існуючих правил і норм, що складають зміст свідомості; процес відновлення рівноваги, або

гомеостазу, у взаємодії людини і середовища, відновлення людиною правильного співвідношення у всьому, що, з її точки зору, порушує порядок.

Для дітей раннього віку характерна тісний взаємозв'язок фізичного і психічного розвитку. Фізично сильний малюк активний, життєрадісний, активно сприймає навколишнє. Оптимізація процесу адаптації можлива лише за умови соціальної та комунікативної активності дитини, ставлення до неї з етичних позицій. Коли спілкування відбувається в діалозі, ефективно працює система взаємодії учасників педагогічного процесу. Від того, як будуть проходити процеси адаптації дитини, залежатиме успішність її подальшого виховання та навчання, психічне і фізичне здоров'я, формування позитивних рис характеру.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Визначення рівнів адаптованості дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти

Опрацювання наукових джерел з проблеми адаптації дітей третього року життя до умов перебування в закладі дошкільної освіти дозволило здійснити експериментальне дослідження, яке було проведено на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу(ясла-садок) №23 «Струмок». У експерименті взяло участь 15 дітей раннього віку. Експеримент проводився в природних умовах без відлучення дітей від навчально-виховного процесу дошкільного закладу.

Експериментальне дослідження було зосереджено на перевірці пізнавальної, соціальної та емоційної сфери дітей дошкільного віку.

Метою дослідження пізнавальної сфери було: вивчення особливостей пізнавального інтересу у дітей.

Для оцінки результатів дослідження пізнавальної сфери ми розробили критерії успішності виконання завдань, що ґрунтуються на специфіці пізнавальної активності дітей:

5 балів – високий рівень розвитку пізнавальної активності, виконує завдання на високому рівні.

4 бали – достатній рівень, тобто відповідає віковій нормі.

3 бали – рівень розвитку нижче середнього, не відповідає віковій нормі, однак, приймає участь у вирішенні завдання.

2 бали – низький, тобто не реагує на пропозицію інших пограти.

Опишемо завдання, які пропонувалися дітям для дослідження у них розвитку пізнавальної сфери.

Завдання №1. Завдання з кубиками.

Дітям було запропоновано 10 кубиків розміром 8 см². Завданням було скласти вежу, потім побудувати поїзд, міст, ворота, сходи

Діти 3 років повинні вміти будувати сходи за моделлю, можуть будувати будинки з кубиків, виконувати найпростіші і трохи більш складні завдання з кубиками.

Завдання №2. Завдання з геометричними формами за методикою «Дошки Сегена».

Дитині пропонується розмістити на плоскій дошці три геометричні фігури: коло, трикутник, квадрат. Місце кожної фігури на дошці визначається відповідною її контуру осередком.

Вийнявши всі три фігури з відповідних їм осередків дитині, пропонується знайти місце на дошці для кола і покласти коло так, щоб дошка стала гладкою.

Завдання №3. Завдання з порівнянням предметів.

Дітям було запропоновано зібрати за прикладом піраміди.

Метою перевірки соціальної сфери було вивчення особливостей соціальної адаптації у дітей дошкільного віку.

Для дослідження соціальної сфери використовуємо методику визначення рівня контактності особистості дошкільника та методику вивчення процесу формування уявлень дитини про себе (метод привласнення позитивної характеристики)

Методика визначення рівня контактності особистості дошкільника використовується з метою вивчення одного з компонентів соціальної сфери, а саме уміння контактувати з оточуючими людьми.

Дослідження проводилося індивідуально і будувалося у формі бесіди експериментатора з дитиною.

На кожне з 10 питань дитині потрібно відповісти «так» чи «ні».

1. Чи любиш ти ходити в гості?

2. Чи любиш ти подорожувати?
3. Чи знаєш ти всіх дітей, які живуть в твоєму будинку?
4. Чи можеш ти підійти до незнайомої людини?
5. Чи багато у тебе друзів?
6. Чи любиш ти виступати: співати, танцювати, читати вірші?
7. Чи любиш ти грати в такі ігри, в яких бере участь багато дітей?
8. Чи можеш ти перший підійти до незнайомої дівчинки (або хлопчика) і запропонувати разом пограти?
9. Чи граєшся ти з дітьми?
10. Чи запропонуєш ти свою іграшку незнайомій дитині, якщо у неї такої немає?

Ключ до питань подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Ключ до питань Завдання №3 : Задання із зіставлення предметів

№ п/п	відповіді	Бали
1	Так	15
	Ні	5
2	Так	12
	Ні	6
3	Так	20
	Ні	8
4	Так	15
	Ні	5
5	Так	20
	Ні	5
6	Так	12
	Ні	4
7	Так	10
	Ні	2
8	Так	18
	Ні	6
9	Так	15
	Ні	5
10	Так	15
	Ні	5

Після бесіди необхідно визначити суму набраних балів за 10 питань, згідно цьому числу і визначається характер контактності дитини (табл. 2.2):

Таблиця 2.2.

Сума балів визначення рівня контактності особистості дошкільника

Кількість балів	Характеристика
До 140 балів	Замкнутий, мало контактний
140 – 160 балів	Контактний при необхідності
160 – 180 балів	Контактний
180 балів	Дуже контактний

Методика вивчення процесу формування уявлень дитини про себе (метод привласнення позитивної характеристики).

Найбільш типовим, загальним в уявленні дошкільників про себе, є те, що складає особові цінності дитячого «я». Цей показник ми виявляли за допомогою спеціально розробленого методу – «методу привласнення позитивної характеристики». Для дошкільників ці уявлення неможливо відділити від особливостей їхньої власної поведінки, які вони усвідомлюють завдяки тому, що дорослі звертають на них увагу в процесі виховання, а однолітки – у процесі взаємодії з ними. Враховуючи вікові особливості дошкільників, зокрема емоційний характер їхнього сприйняття навколишнього світу і в першу чергу власного «я», а також образність мислення, в даній методиці представлений психологічний портрет «хорошого хлопчика» і «хорошої дівчинки», уявлень, по суті, характеристику, яку, як повідомлялося кожному випробовуваному, необхідно було разом уточнити, а також, у разі потреби – доповнити. Матеріалом для складання характеристик послужили найбільш цінні в дитячих співтовариствах особистісні якості, які звичайно лежать в основі популярності дитини. Робота над характеристикою велася індивідуально.

Дитині пропонували три варіанти, що складаються з семи якостей. У характеристиці №1 всі сім якостей були позитивними.

Характеристика №1. Красивий хлопчик (дівчинка) спритний(а), швидко бігає, розумний(а), старанний(а), добрий(а), уміє дружити з дітьми, не допомагає дорослим.

У характеристиці №2 три якості були негативними: не дуже старанний(а), не уміє дружити з дітьми(а), допомагає дорослим.

У характеристиці №3 якості були виражені у високому ступені: найспритніший(а), швидше за всіх бігає, найрозумніший(а), найстаранніший(а), більше за всіх допомагає дорослим.

Робота над характеристикою проводилася з дитиною таким чином. На столі перед експериментатором лежало три варіанти характеристики. Дитині читали ці характеристики і пропонували назвати, яка з цих трьох характеристик належить саме їй.

Прослухавши і визначивши «свою» характеристику, дитина повинна була також відповісти на запитання, чи все тут про нього сказано, чи не потрібно щось змінити або доповнити. Після цього експериментатор зачитував характеристику знову. Робив паузу після кожного пункту і запитував: «Чому ти вважаєш, що це саме про тебе написано? Звідки ти знаєш, що ти старанний, добрий, умієш дружити з дітьми?». Відповіді дітей по кожному пункту порівнювалися з оцінками вихователів і власними спостереженнями експериментатора.

Іншим критерієм було визначення емоційної сфери дитини. Емоції є формою відображення дійсності, своєрідність якого полягає у тому, що вони відображають значення об'єктів для життя людини у формі переживання (приємне – неприємне, задоволення – незадоволення). Враховуючи значення об'єктів, людина регулює свою діяльність за допомогою волі: уникає шкідливого та засвоює корисне. Тому часто емоційно-вольові процеси розглядають у єдності, називаючи їх афективною сферою особистості.

Для визначення рівнів емоційного розвитку було враховано такі показники емоційних станів, як модальність емоційно-почуттєвих станів (мімічно-експресивні реакції, якість емоційно-почуттєвих станів дитини під

час виконання нею різних видів діяльності, у різних життєвих ситуаціях (перебування у ЗДО)); динамічні особливості емоційно-почуттєвих проявів (швидкість зміни модальності емоційно-почуттєвих станів (чи довго дитина перебуває у незмінному настрої, чи глибоко переживає негативні чи позитивні враження), активність (рухова, психічна (чи проявляє дитина прагнення до пошуку невідомого, чи зацікавлена), соціальна (чи активна дитина при взаємодії з ровесниками, дорослими) й творча креативність дитини)); здатність усвідомлювати власні емоційні стани (здатність розпізнавати свої емоційні стани, здатність до вербалізації своїх станів, спроможність давати адекватну відповідь як вербального, так і невербального типу щодо якості свого переживання); здатність до розпізнавання емоційних станів інших (здатність розпізнавати емоційні стани іншої людини, здатність давати адекватну відповідь як вербального, так і невербального типу щодо якості переживання за його зовнішніми проявами в іншій людині); здатність до відгуку на емоційні стани інших (здатність допомагати іншим з врахуванням причини (за власним бажанням, на прохання однолітка, на прохання дорослого). Відповідно до цього виокремлюємо високий (стабільно-позитивний), середній (ситуативно-залежний) та низький (стабільно-пригнічений) рівень.

Дитина зі стабільно-позитивним (високим) рівнем емоційного розвитку відзначається стабільною позитивною модальністю емоційно-почуттєвих станів, емоційною жвавістю, швидким відновленням після негативних переживань, здатністю безпомилково розпізнавати емоційні стани свої та інших, здатністю до дієвого відгуку на емоційні стани інших.

Дитина із ситуативно-залежним (середнім) рівнем емоційного розвитку відзначається коливанням модальності емоційних станів залежно від ситуації, швидкою й різкою зміною настрою, тривалим відновленням після негативних переживань, помилками при розпізнаванні емоційно-почуттєвих станів своїх та інших, а також не досить дієвим відгуком на емоційні стани інших.

Стабільно-пригнічений (низький) рівень емоційного розвитку дошкільника відзначається зниженням у дитини емоційних проявів, її низькою здатністю до розпізнавання емоційних станів у себе та у інших, а також байдужим ставленням до переживань інших людей.

З метою визначення рівнів окремих показників емоційного розвитку були використані такі методи як: модальність емоційно-почуттєвих станів, здатність до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших, здатність усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани.

Відтак, метою методики **модальність емоційно-почуттєвих станів** («Кінетичний малюнок сім'ї») – виявити особливості сприйняття дитиною сімейної ситуації, свого місця в сім'ї, а також її ставлення до членів сім'ї. Процедура складається із самого малювання своєї сім'ї дитини (дається стандартний аркуш паперу для малювання, олівець та проводиться бесіда.

Інструкція: «Будь ласка, намалюй свою сім'ю так, щоб кожен займався якоюсь справою». Після того, як малюнок закінчений, з дитиною проводиться бесіда за наступною схемою:

1. Хто намальований на малюнку, що робить кожен член сім'ї?
2. Їм весело чи нудно?
3. Хто з намальованих членів сім'ї найщасливіший і чому? Хто найбільш нещасний?
4. Де працюють або навчаються члени сім'ї?
5. Як у сім'ї розподіляються домашні обов'язки?
6. Які взаємовідносини з усіма членами родини?

Існують загальні особливості інтерпретації малюнків, на яких зображені члени родини, які чимось зайняті. Коротко опишемо їх.

Важливим показником психологічної близькості є відстань між окремими членами сім'ї. Іноді між окремими членами сім'ї малюються різні об'єкти, які служать перегородкою між ними. Так, досить часто можна побачити малюнок, в якому батько сидить, сховавшись за газетою, або біля телевізора, що відокремлює його від решти родини. Мати частіше малюється біля плити,

спрямовуючи на неї всю увагу. Предмети можуть бути як ті, які досягають розміру намальованої фігури людини, так і менші (м'яч, кошик тощо).

Загальна діяльність членів сім'ї зазвичай свідчить про хороші благополучні сімейні відносини. Часто загальна діяльність з'єднує кілька членів сім'ї. Це може свідчити про наявність внутрішніх угруповань в сім'ї.

На деяких малюнках переважають не люди, а речі, найчастіше меблі. Ми припускаємо, що це також відображає емоційну стурбованість дитини з приводу своєї сімейної ситуації і вона як би відкладає малювання членів сім'ї, а малює речі, які не мають настільки сильної емоційної значущості.

Особливо неприємні персонажі поміщаються в рамку або малюються віддалено від інших. Ізоляція однієї або обох фігур дітей – дуже характерна ознака, що підкреслює конфліктні відносини між дітьми. В одних випадках дитина просто обводить себе або брата / сестру замкнутою лінією. В інших – «садить на диван» або «укладає на ліжку». У третіх – обмежує простір за допомогою стільця, стола тощо. По-четверте – малює тільки ліжечко, коляску або високий стілець, за яким не видно людини.

Якщо дитина намалювала себе осторонь від інших, це свідчить про почуття відчуженості.

Якщо члени сім'ї залучені в якусь змагальну гру, наприклад, гру в м'яч – це означає, що дитина визнає існування зв'язку, взаємного інтересу між ними, а також наявність суперництва за вплив у родині. М'яч, що знаходиться між двома або кількома персонажами, це вказує на баланс любові і суперництва. Якщо м'яч біля голови одного з персонажів означає, що дитина визнає за ним активну, вирішальну роль в сімейному житті. Якщо м'яч лежить або підстрибує біля ноги якого-небудь персонажа – неадекватна роль цього персонажа в процесі суперництва.

Про конкурентно-відчужені відносини вказують і фігури дітей, які відвернулись один від одного. Вони можуть бути намальовані в профіль, що дивляться в різні боки, або одна фігура – анфас, а інша – в профіль.

Близьке розташування фігур, обумовлене задумом помістити членів сім'ї в обмежений простір (човен, маленький будиночок і тощо), може говорити про спробу дитини об'єднати, згуртувати родину (для цієї мети дитина вдається до зовнішніх обставин, так як відчуває марність такої спроби).

Символи на малюнку означають наступне. Бруд (звалені в купу брудні листя, брудні плями на підлозі і тощо) – символ внутрішнього неспокою дитини через неприємні для неї моменти: певна дисгармонія; дії, що викликають у неї почуття провини тощо.

Вода, лід, дощ, зірки, холодильник і все, що стосується холоду – символ депресивного настрою в даний момент або в потенції. Про це також можуть свідчити ліжка і сплячі або хворі люди, які лежать на них (якщо дитина ідентифікує себе з ними).

Квіти і метелики – символ реального чи бажаного спокою і безтурботності.

Кульки, паперові змії – символ почуття тиску, від якого дитина намагається позбутися.

Символи агресії: дитяче ліжечко або клітка, як символ «полону», позбавлення волі, покарання (наприклад, молодший братик в ліжечку). Ще символи агресії – барабан, зброя, молот, мотика або граблі, дикі тварини (наприклад, при відвідуванні зоопарку).

Зображення небезпечних для життя предметів між персонажами (зброя, навіть іграшкова, ножиці, столові ножі тощо) – теж символ агресивності, існування фактора суперництва. Іншими символами суперництва можуть бути: спортивні ігри або спортивне обладнання, тварини, які б'ються між собою.

Дорожні знаки – символ стримування емоцій, підпорядкування правилам, нав'язаними дитині.

Символами влади і загрози є мітла, вибивачка для одягу, пілососи, вантажівки, промислова техніка (екскаватори, крани), поїзди, величезні, навислі над головою будівлі.

Проаналізуємо діяльність батьків. Приготування їжі мамою. Ця дія найбільш часто зустрічається і відображає фігуру матері, яка задовольняє потреби дітей. Прибирання. Ця дія часто зустрічається у матерів, які більше стурбовані самим будинком ніж людьми в ньому. Таке малювання відображає прийнятну поведінку матері. Прасування. Зазвичай виявляється у матерів, які занадто посилено намагаються дати дитині «тепло».

Домашні справи тата: читання газети, оплата рахунків, ігри з дітьми є частими діями нормальних батьків. Їде на роботу або перебуває на роботі. Зазвичай виявляєте у батьків, яких сприймають як відсторонених від сім'ї або таких, які перебувають поза нею, а не інтегрованих у неї. Такі дії як підстригання газону, рубка дерев, різання тощо виявляються у «жорстких» батьків.

Взначаючи здатність до розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших («Розпізнавання почуттів») дітям було роздано шість різних картинок «смайликів» та запропоновано розглянути й назвати емоції, які притаманні дітям (див. Додаток 1).

За кожную правильну відповідь дається 1 бал.

Наступним показником було визначення здатності усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани (методика А. Лутошкіна «Кольоропанорама»).

Для визначення емоційного стану за допомогою кольору було запропоновано шкалу колірного діапазону настроїв (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Шкала колірного діапазону настроїв

Колір	Настрій
Червоний	Захоплення
Оранжевий	Радісний
Жовтий	Приємний
Зелений	Спокійний, урівноважений

Блакитний	Сумний
Фіолетовий	Тривожний
Чорний	Украй незадоволений
Білий	Важко визначити

Таким чином, дані методики дозволяють визначити рівень емоційної сфери дітей дошкільного віку.

Перше дослідження проводилось з .....В обстеженні взяли участь 15 дітей, що становить 100% від загальної кількості, які відвідують цю групу. Проаналізуємо детальніше результати дослідження.

Аналіз результатів дослідження за пізнавальною сферою дітей дошкільного віку показав, що діти мають здатність виробляти просторові диференціювання, виокремлювати елементи і правильно орієнтувати їх один щодо одного.

За результатами першого завдання встановлено, що 2 дітей контрольної групи (11,7%) мають високий розвитку пізнавальної сфери, 8 (58,8%) – середній, 5 (29,9%) – низький (рис. 2.1).

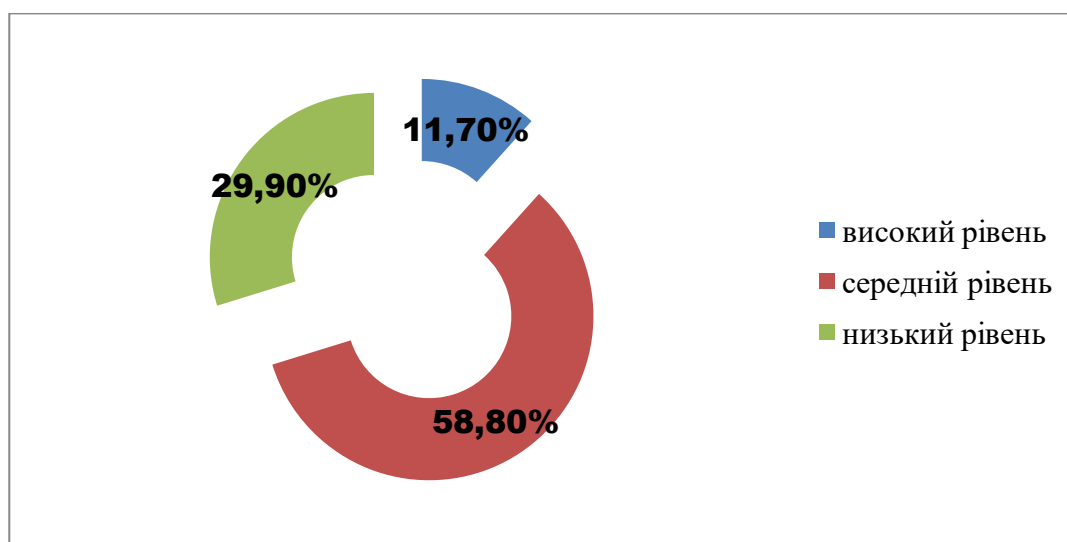

Рис. 2.1. Результати завдання №1. Завдання з кубиками

Таким чином, пізнавальний розвиток більшості дітей відповідає віковій нормі.

Аналіз результатів за Завданням №2 Завдання з геометричними формами за методикою «Дошки Сегена» представлено на рис. 2.2.

Таким чином, у дітей переважає середній і низький рівень розвитку уявлень про моральні якості: високий рівень розвитку мають 2 особи (13,3%), середній – 8 (53,3%). і 5 (33,3%) є низьким (рис. 2.3.).

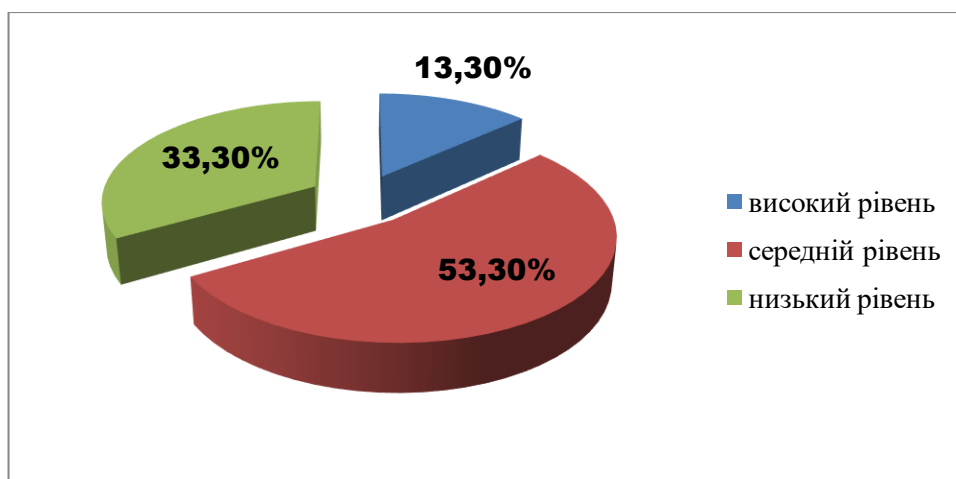

Рис. 2.2. Результати завдання № 2 Завдання з геометричними формами за методикою «Дошки Сегена»

Завданням № 3 було визначено можливість виконання завдань дітьми на основі зорового порівняння та диференціації розмірів об'єктів (рис. 2.3).

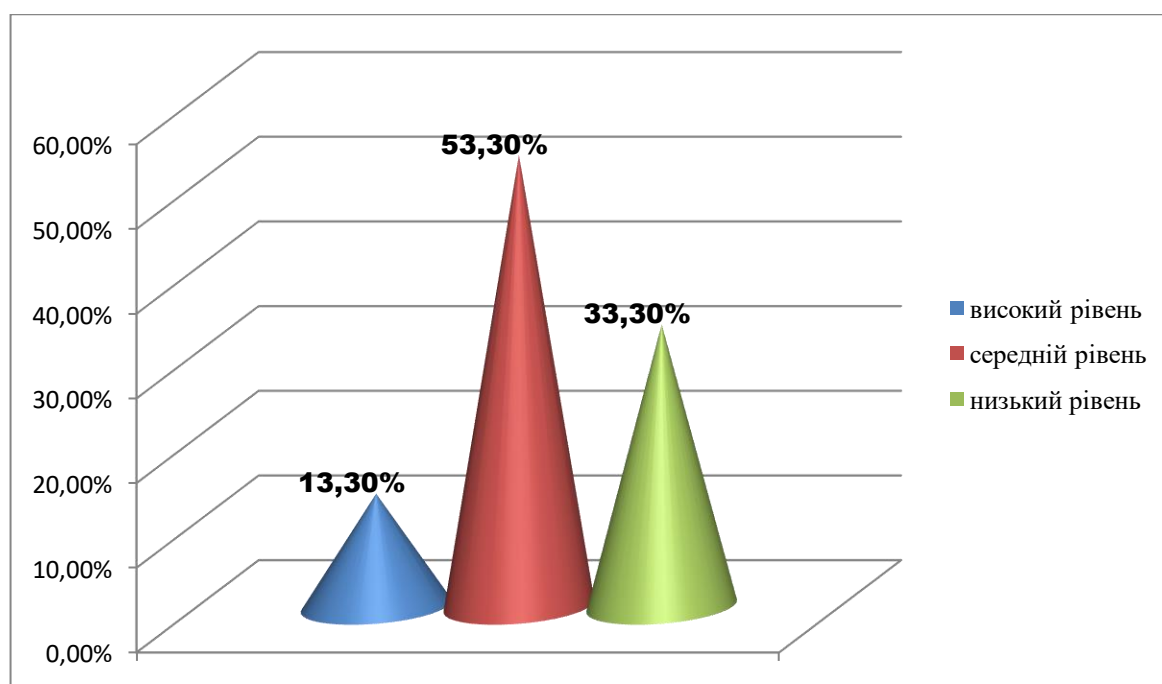

Рис. 2.3. Результати дослідження завдання №3 Завдання з зіставлення предметів

Отже, за результатами дослідження можемо констатувати, що більшість дітей мають високий та достатній рівень розвитку пізнавальної сфери. Лише незначна кількість дітей має рівень розвитку нижче середнього. Ці проблеми повинні стати об'єктом для діяльності навчально-виховного колективу та батьків.

Аналізуємо результати дослідження соціальної сфери дітей дошкільного віку.

Методика визначення рівня контактності дошкільників дозволила виділити деякі особливості дітей. Контактні діти – легко встановлюють зв'язки, відкриті, емоційні, самостійні, упевнені в собі, ініціативні, добре орієнтуються в незнайомій обстановці, легко пристосовуються до різних обставин. Питання взаємовідносин з оточуючими людьми займає в їхньому житті важливе місце, вони розкуті в своїх діях, рішучі. Малоконтактні діти мають труднощі у встановленні соціальних зв'язків, замкнуті, безініціативні, соромливі, скуті, емоційно стримані, недостатньо орієнтуються в незнайомій обстановці.

Результати показали, що 10,1% дітей – дуже контактуючі, 54,7% - контактуючі, 35,2% - контактуючі при необхідності. (рис. 2.4).

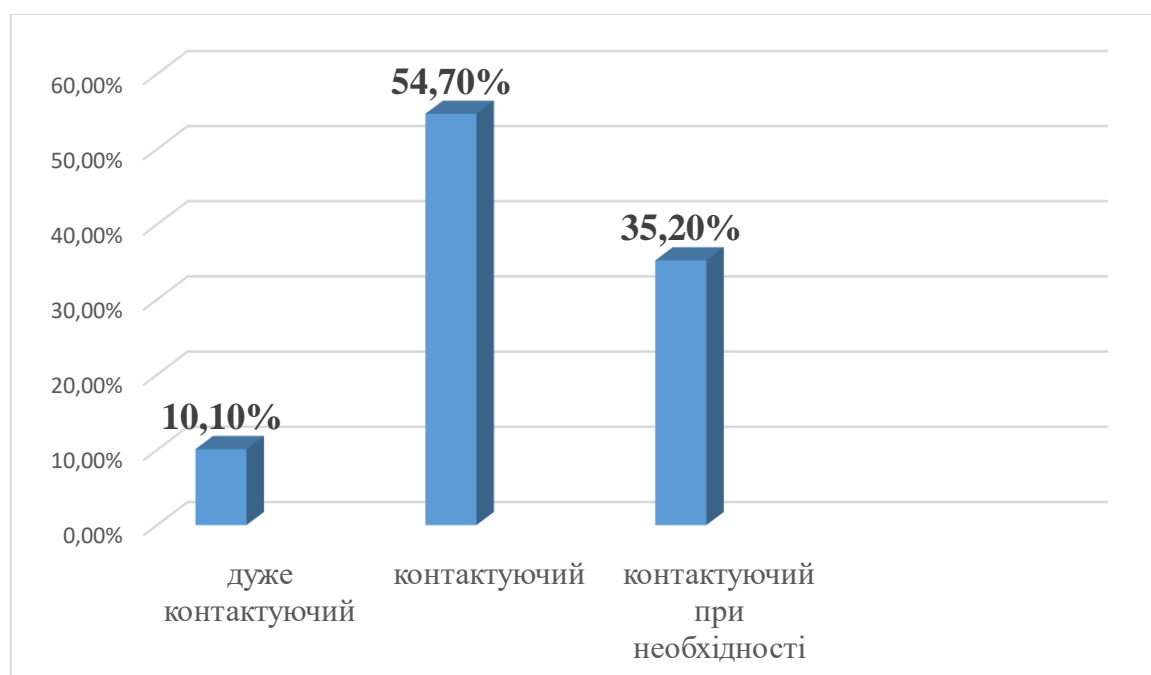

Рис. 2.4. Рівень контактності дітей дошкільного віку (контрольна група)

Аналізуємо результати проведення «методу привласнення позитивної характеристики». Пропозиція орієнтувати себе відповідно до характеристики виявила, що більшість дітей вибирають другу характеристику (три якості були негативними: не дуже старанний(а), не уміє дружити з дітьми(а), допомагає дорослим) і намагаються довести, що саме ця характеристика найбільш підходить дитині (рис. 2.5.).

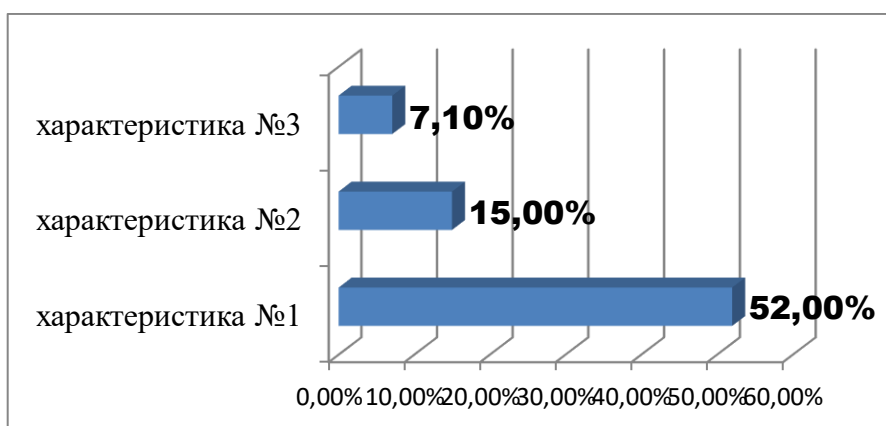

Рис. 2.5. Результати методу «привласнення позитивної характеристики»

Третю характеристику (найспритніший(а), швидше за всіх бігає, найрозумніший(а), найстаранніший(а), більше за всіх допомагає дорослим), діти слухали з посмішкою і, не дочекавшись питання експериментатора («Про кого це написано?»), висловлювали припущення. Деякі відповідали невизначено, яка з трьох характеристик належить саме їм, але виявляли боязке бажання віднести до себе першу, повністю позитивну характеристику, або третю, в якій, на думку дітей, була описана найкраща дитина. Як тільки дитина знаходила підтримку стосовно вибраної нею позитивної характеристики її емоційний стан змінюювався: зникла напруга, і з'являлася неприхована радість. Дитина посміхалася, уважніше слухала питання, з цікавістю розглядала лист паперу, на якому була написана її характеристика.

У обґрунтуванні характеристик діти наводили приклади власних дій і вчинків, які пов'язані з їхніми реальними досягненнями в різних видах діяльності. Аналізуючи ці докази в захист «своєї» позитивної характеристики,

можна зробити висновок, що провідною тенденцією в процесі формування уявлень дошкільників про себе є прагнення до «привласнення» всього того, що підвищує відчуття самооцінки, сприяє закріпленню в дитячому самообразі соціально значущих, схвалюваних оточуючими якостей і властивостей.

Таким чином, у дошкільників внутрішній світ за своїм змістом ще не відокремлений від особливостей усвідомлення їхньої поведінки, який стає ціннісним під впливом порівняння дитиною себе з однолітками і високому ступеню залежать від оцінних дій дорослих (вихователя, батьків).

Проаналізуємо дослідження емоційної сфери дітей дошкільного віку.

У дітей переважає середній і низький рівень модальності емоційно-почуттєвих станів – по 40% в кожній категорії і 20% - низький рівень (Рис. 2.6.).

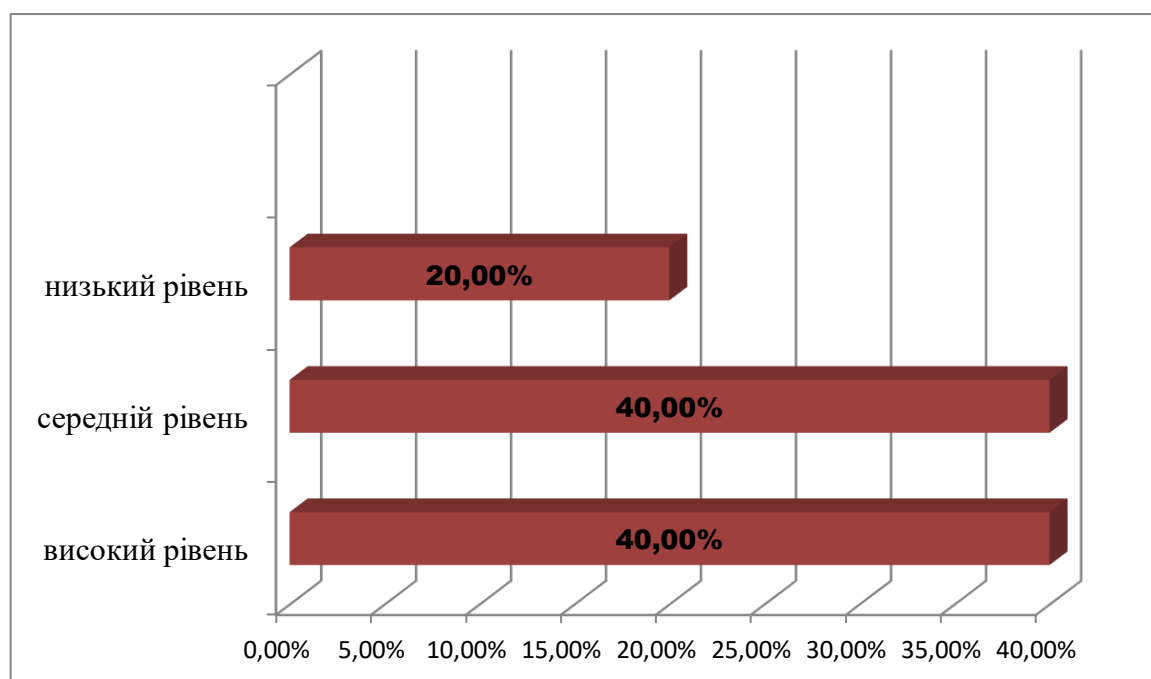

Рис. 2.6. Рівень модальності емоційно-почуттєвих станів

Аналіз здатності емоційно-почуттєвих станів також показує високі результати (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4

Результати дослідження здатності до розпізнавання
емоційно-почуттєвих станів інших

Кількість дітей	Кількість правильних відповідей
1 осіб	5 правильних відповідей
9 осіб	6 правильних відповідей
5 особи	3 правильних відповідей

Таким чином, встановлено, що всі діти можуть розпізнавати свої почуття (рис. 2.7).

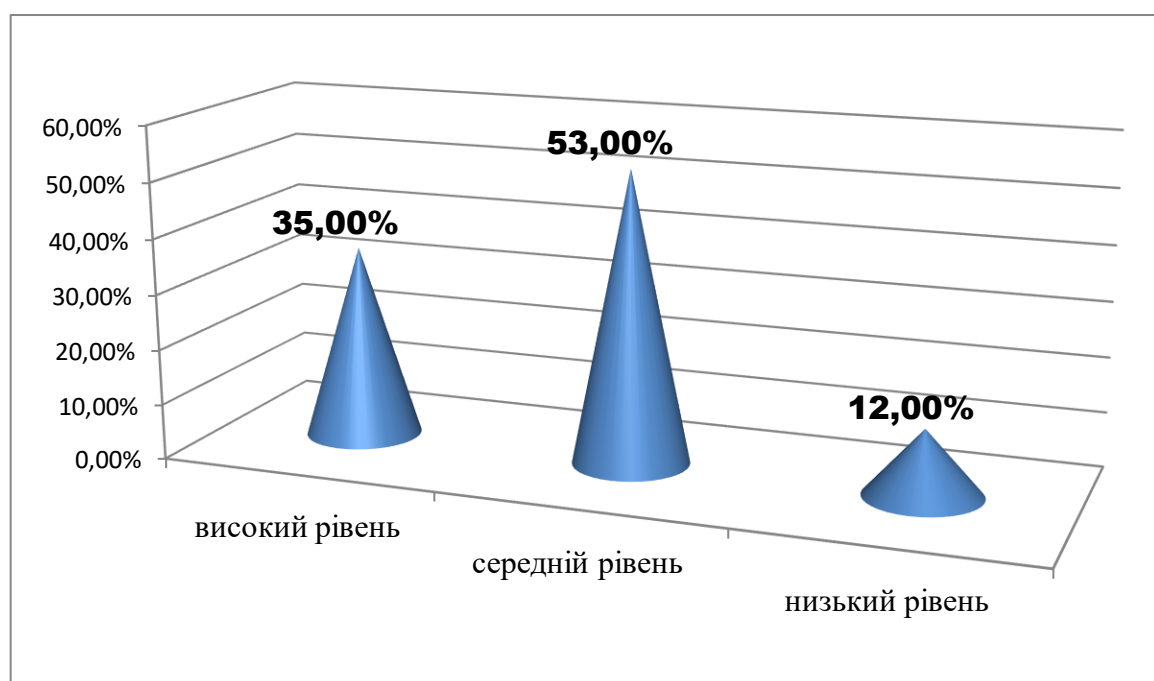

Рис. 2.7. Рівень розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших

Використовуючи методику з виявлення здатності усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани ми орієнтувалися на здатність дитини визначитися з кольором. Аналіз результатів наведено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Результати «Кольоропанорами»

№ п/п	Ім'я	Колір
1	Яна	Червоний

2	Анна	Блакитний
3	Данило	Білий
4	Марія	Зелений
5	Вікторія	Червоний
6	Микита	Блакитний
7	Віталій	Зелений
8	Софія	Оранжевий
9	Павло	Блакитний
10	Світлана	Фіолетовий
11	Анжела	Зелений
12	Артем	Чорний
13	Влада	Оранжевий
14	Сергій	Червоний
15	Марина	Зелений

Таким чином, всі діти відобразили свій настрій, що свідчить про їх вміння усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани. Однак потрібно відзначити, що в трьох дітей виникли труднощі з цим завдання. Можемо констатувати про переважання середнього рівня усвідомлення емоційного стану переважної більшості дітей (рис. 2.8.)

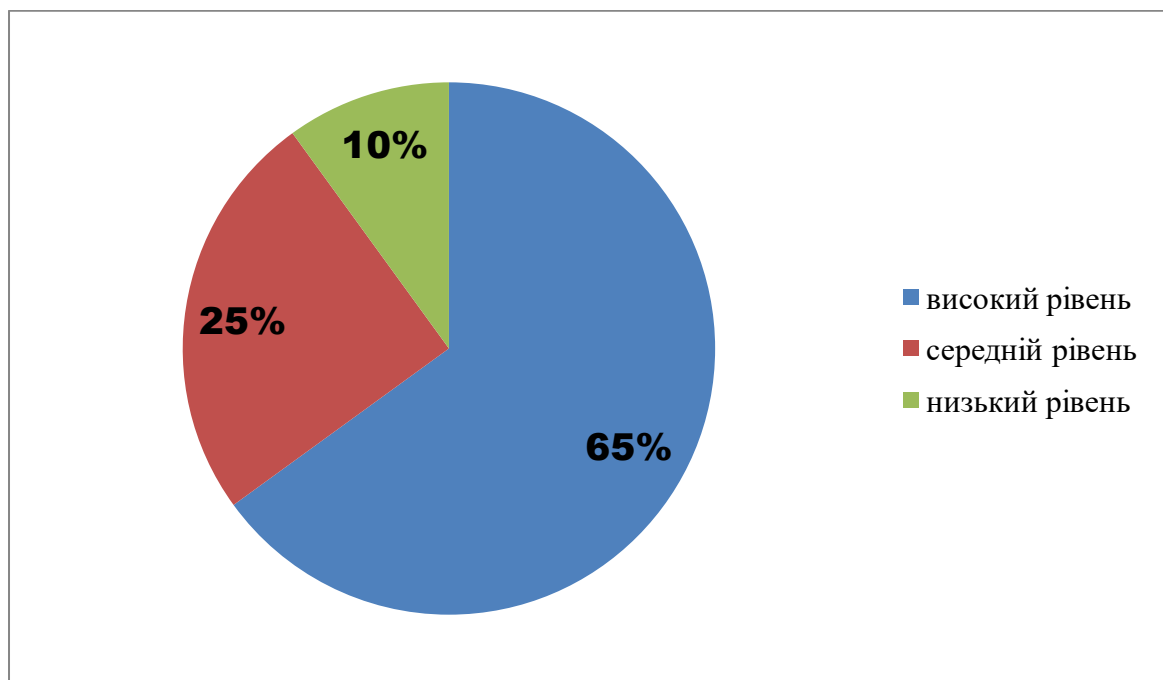

Рис. 2.8. Рівень усвідомлення емоційного стану дітей дошкільного віку

Отже, проведене нами дослідження дозволяє зробити висновки про загалом середній рівень адаптації дітей до умов дошкільного навчального закладу. Констатувальний етап дослідження показав про переважання середнього рівня адаптації дітей раннього віку до умов дошкільного закладу увагу. Високий рівень присутній у незначній чисельності дітей.

2.2. Реалізація педагогічних умов успішної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти

Дошкільний навчальний заклад це новий період у житті дитини. Для дитини це перший досвід колективного спілкування. Нову обстановку, незнайомих людей не всі діти приймають відразу і без проблем.

Одні діти приходять у групу впевнено, уважно розглядають навколишнє, вибирають, чим їм зайнятися, і починають грати. Інші роблять це з меншою впевненістю, більше спостерігають за вихователем і виконують запропоновані їм дії. Треті проявляють по відношенню до вихователя негативізм, відхиляють всі пропозиції, бояться не тільки розлучитися, але і відійти від мами, багато і голосно плачуть.

Визначимо педагогічні умови успішної адаптації дітей раннього віку до умов ДНЗ:

1. Зняття напруження дитини.

Для того, щоб дитина не відчувала емоційного дискомфорту, вона, насамперед, повинна почуватися в безпеці та бути максимально захищеною. Такий захист може забезпечити тільки мати або близька людина, яка її замінює. У період адаптації дитину краще залишати в дитячому садку не на повний день, а на кілька годин, наприклад, на час прогулянки. Доцільна також присутність матері на заняттях. Поступово час перебування дитини в дошкільному закладі залежно від нормалізації її поведінки можна збільшувати. Не слід залишати поза увагою й таке психологічне явище, як «емоційне зараження». Воно виникає в тому випадку, коли хтось із

новоприбулих дітей заплаче, тоді починають плакати інші новачки. З цією метою необхідно регулювати в часі прийом нових дітей до групи (не більше 1–2 на тиждень).

2. Встановлення емоційного контакту з дитиною.

Період адаптації є складним не тільки для дитини, а й для вихователя, який повинен завоювати прихильність та довіру дитини. У цьому їй можуть допомогти й батьки, позитивно налаштувавши малюка на зустріч із вихователем, і психолог через надання таких рекомендацій: у період знайомства з дитиною вихователь повинен орієнтуватися на емоційний стан та потреби дитини, знати її особливості та звички, повинен виявити особливу увагу та чуйність. Якщо дитина хоче, варто взяти її на руки, попестити; уникати покарань, не соромити за невдачі, не скаржитися батькам у присутності дитини.

3. Ознайомлення дитини з умовами дошкільного закладу освіти.

Співробітники дитячого закладу повинні заздалегідь продумати, де дитина роздягатиметься, де сидітиме за столом, де спатиме тощо. Під час прийому до закладу дитині необхідно показати місце, де вона залишатиме свій одяг, кімнату, в якій вона гратиметься, ліжко, на якому вона спатиме. У звиканні до нових умов важливу роль відіграє можливість «інтимізувати» атмосферу, наблизити до домашніх умов: принести із собою улюблені іграшки, знайомі та звичні речі – все це захоплює увагу дитини, допомагає швидше адаптуватися.

4. Зближення виховних заходів у сім'ї та дошкільному закладі.

Необхідна умова успішної адаптації – узгодженість дій батьків та вихователів, зближення підходів до дітей у сім'ї та в дитячому садку. Для цього батькам слід порекомендувати заздалегідь (за 2,5–2 місяці) ознайомитися з режимом тієї групи, яку відвідуватиме їхня дитина, і за значної невідповідності – поступово переводити дитину на відповідний режим життєдіяльності. У перші дні знаходження дитини в дитячому закладі вихователям не слід різко змінювати звичний розпорядок дня дитини, тим

більше в умовах невідповідності домашнього режиму та режиму закладу. З метою запобігання негативним емоціям необхідно наблизити умови дитячого закладу до домашніх – не примушувати дитину їсти те, що їй не подобається, не примушувати спати, якщо дитина не хоче, не карати за порушення режиму тощо. Важливою умовою успішної адаптації дитини є сформованість навичок самообслуговування, її самостійність. Своїми виховними діями батьки й вихователі повинні створювати умови для розвитку цієї якості в дитини.

5. Допомога дитині у встановленні адекватних відносин із ровесниками.

Ще однією проблемою, яка виникає в період звикання до умов дошкільного закладу, є адаптація дитини до групи однолітків. Цей процес буде успішнішим, якщо до вступу в дитячий заклад батьки не перешкоджатимуть спілкуванню своєї дитини з ровесниками. Крім того, дитина повинна вміти правильно спілкуватися з іншими дітьми – попросити іграшку, поділитися своєю, зачекати, доки інша дитина пограється, подякувати тощо. Дитячі конфлікти частіше виникають через іграшки. Запобігати їм бажано таким чином: збираючись на прогулянку, варто взяти для дитини не одну, а дві іграшки (краще однакові): дві лопатки, дві машинки тощо. Це полегшує обмін та спонукає дітей гратися спокійно. Якщо ж конфлікт виник, то дорослим не слід відразу втручатися, тому що саме в безпосередньому спілкуванні діти вчаться виявляти свої емоції, вирішувати проблемні ситуації, відчувати стан іншої людини.

Подаємо конспект проведення занять вихователя із дітьми раннього віку в період їх адаптації до умов ДНЗ.

Конспекти занять

Перші заняття проводяться спільно з батьками.

Заняття № 1

1. Знайомство дітей один з одним. Назви своє ім'я. Дорослий підходить до дитини з іграшкою і від імені цієї іграшки запитує дитини «Як тебе звуть?»

2. Пограй з мамою:

- Вправа «Коза рогата»

<p>Іде коза рогата, Йде коза бодатая: Ніжками – топ, топ! Оченятами – хлоп, хлоп!</p>	<p>Мама зображує пальцями роги, які рухаються по тілу дитини</p>
<p>Хто кашки не їсть, Хто молока не п'є. Того ударить.</p>	<p>Прискорюючи темп, мама збирається дитині пахви з початку з одного боку, потім з іншого</p>

- Вправа «Стінка, стінка»

<p>Стінка стінка Стеля, Раз сходинка Два сходинка Дзинь дзвінок</p>	<p>Пальці дорослого легко стосуються спочатку однієї щоки дитини, потім інший Чола Потім підборіддя Місця над верхньою губою І кінчика носа малюка</p>
---	--

Потім вправа виконується пальцями самого малюка.

- Вправа «Млин»

<p>Дміть, дміть, вітри в полі</p>	<p>Дитина сидить у мами на колінах спиною до нього. При цьому тягнеться звук «у», і мама дме на шийку дитини.</p>
<p>Щоб млини мололи,</p>	<p>Спочатку мама здійснює кругові рухи з однією рукою малюка, потім з іншого.</p>
<p>Щоб завтра з борошна випекли ми пероги</p>	<p>Імітація ліплення пиріжків (долоні дитини з'єднуються)</p>

3. Вправа «Ми ногами топ»!

Діти разом з дорослими виконують наступні руху:

<p>Ми ногами топ - топ - топ</p>	<p>Діти разом з дорослими ходять по кімнаті і тупотять.</p>
----------------------------------	---

А у долоні хлоп - хлоп. Ай да малюки! Ай да здоровані!	Високо піднімаючи долоні, плескають.
По доріжці ми крокуємо	Йдуть за вихователем.
І в долоні били.	Плескають у долоні.
Топ - топ, ніжки топ!	Стоячи на місці, тупотять ногами.
Хлоп - хлоп, ручки хлоп!	Плескають руками.
Ай да малюки! Ай да здоровані!	Руки на пояс - кружляють.

4. Вправа «Зайчик сіренький сидить»

Сидить зайчик сіренький	Дорослий сідає
І вухами ворушить.	Дорослий підносить пальці до голови, ворушить ними, повертаючи вправо і вліво.
Ось так, ось так. Він вухами ворушить.	Діти наслідують рухам дорослого і повторюють за ним слова.
Зайчику холодно сидіти. Треба лапочки погріти. Ось так, ось так треба лапочки погріти.	Дорослий і діти плескають в долоні і повторюють два останні рядки.
Зайчику холодно стояти, Треба зайчика поскакати. Ось так, ось так Треба зайчика поскакати!	Дорослий і діти стрибають і повторюють два останні рядки
Зайчика вовк налякав!	Дорослий гарчить
Зайчик тут же втік!	Діти розбігаються в розсипну.

5. Самостійна діяльність. Дітям пропонують іграшки для спільної гри.

Заняття № 2

Вправа 1. Привітайся з Михайликом.

Дорослий пропонує дітям привітатися з Мишком, назвати своє ім'я, відповісти на питання: «Як справи?», «Ти любиш грати?»

Вправа 2. Зниклі ручки.

У мене зникли ручки	Сховати руки за спину
Де ви, рученьки мої?	Подивитися по сторонах, шукаючи втрачені руки
1,2,3,4,5 – покажіться мені знову.	Показати руки
У мене пропали ніжки. Де ви ноженьки мої?	Сховати ноги
1,2,3,4,5 – покажіться мені знову.	Встати на ноги.

Змінюючи слова, можна шукати очі, вушка, щічки.

Вправа 2. «Зарядка для пальців»

Пальці роблять зарядку, щоб менше втомлюватися. А потім вони в альбомах, будуть знову малювати.	Діти витягують вперед руки, стискати і розтискати кулаки
--	--

Заняття № 3

Вправа 1. «Давайте познайомимось». Дітям пропонується поздоровитися рукою, щогою, пальчиками тощо. Вправу продовжує знайомство, створює психологічну невимушену атмосферу.

Вправа № 2. Гра «Кицька – кицька». Дитина намагається повторювати рифмуючися слова і звукосполучення: не сідай, брись, піде. Для гри використовується іграшковий кошеня.

Покажіть дитині іграшкового кошеня: «Хто це такий пухнастий до нас прийшов?» Правильно, це киця прийшла. Нехай малюки погладять кошеня «Де у киці очі?», А у вушка? Попросіть малюка показати, як нявкає кішка. А тепер покажіть йому ляльку: «Це наша Тетянка, вона вийшла на прогулянку і побачила киска:

Киця, киця, кицька, брись!

На доріжку не сідай.

Наша Таня піде,

Через кицьку впаде!

Таким чином, вправа обігрується з програванням слів дитини.

Вправа № 3 «Зайчик»

Заїнька – зайка	Діти стрибають, підібгавши руки, імітуючи зайчика
Маленький зайчик	Сідають навпочіпки, показують рукою вершок від підлоги
Довгі вушка	Діти приставляють долоньки до голови.
Швидкі ніжки	Побігли.
Діток боїшся, Зайчик – боягуз	Діти обхоплюють себе руками, зображуючи страх.

Вправа 4. «Каруселі»

Ледве - ледве, ледве – їли. Закружляли каруселі.	Дорослі і діти стають до кола і беруться за руки (або за обруч) Рухаються по колу за годинниковою стрілкою.
А потім, потім, Все бігом, бігом, бігом.	Йдуть швидко, ще швидше, потім біжать.
Тихіше, тихіше. Не поспішайте.	Поступово сповільнюють рух, перехід на ходьбу.
Карусель зупиніть.	Мелене ходьба.
Стоп.	Зупинитися і сісти навпочіпки.

Заняття № 4

Вправа 1.

Інсценізація казки «Курочка Ряба».

Запропонувати дітям пограти в дидактичні ігри:

- «Збери пірамідку»;

- «Склади візерунок»;

- «Збери картинку»

Вправа № 2.

«Покажи відгадку»

Мордочка вусата, Шубка смугаста, Часто вмивається, А з водою не знається.	Кішка
Заворчу, заурчу, В небеса уличу.	Літак
Влітку в болоті ви її знайдете Зелена скрекотушка- Хто це?	Жаба
Хто взимку холодний Бродить по лісі голодний?	Вовк

Вправа № 3. «Цікава Варвара»

Цікава Варвара	Діти піднімають і опускають плечі.
Дивиться вліво	Повертають корпус вліво
Дивиться праворуч	Повертають корпус вправо
Дивиться вгору	Повертають корпус вгору
Дивиться вниз	Опускають голову вниз
Трохи присіла на карниз,	Виконують легке полуприседание
А з нього звалилася вниз	Різко присідають.

Заняття № 5. (без участі батьків)

Тема: «Ось я який!»

Мета: допомогти дітям адаптуватися до умов дитячого садка.

Завдання:

- створення позитивного емоційного клімату в групі,

- розвиток саморозуміння, самознання своєї індивідуальності,
- розвитку почуття ритму, координації рухів.

Матеріал:

Кошик з сюрпризами.

Сонечко-м'яка іграшка, брязкальце, лялька Маля.

Хід занять

Організація початку заняття.

Стільчики розставлені півколом. Педагог дзвенить у брязкальце, примовляє:

Брязкальце грає –

Діток збирає!

Пропонує дітям сісти на стільчики.

Педагог: Доброго ранку, діти! Я дуже рада вас бачити . Сьогодні в гостях у нас Малюк. Він схожий на вас?

Відповіді дітей.

Педагог показує кожен частину тулуба ляльки і просить дітей назвати її.

Гра «Великі і маленькі»

Педагог: Покажіть малюкові, які ви зараз великі.

Діти стають у повний зріст.

Педагог: А тепер покажіть, які ви були маленькі.

Діти присідають навпочіпки.

Педагог: А які ви будете, коли станете дорослими.

Діти встають на носочки і тягнутися руками вгору. Гра повторюється 2–3 рази.

Педагог: «Діти, на стільчики свої пройдіть і на Лялю подивіться.

Лялі ми зараз розповімо і ручками покажемо, що у нас є.

Гра « Це я».

Це очі. Ось. Ось.(Показує спочатку лівий, а потім правий очей)

Це вушка. Ось. Ось (спочатку Беруться за праве вухо, потім за ліве)

Це ніс. Це рот. (Лівої показують ніс, право живіт)

Це спинка. Тут живіт (Ліву кладуть на спину, праву на живіт)

Це ручки. Хлоп - хлоп.(Два рази плескають)

Це ніжки. Топ - топ.(Два рази тупають)

Ох втомилися витремо лоб.(Правою рукою витирає лоб).

Далі педагог запитує дітей:

- Покажіть, де ваші ніжки? (Діти показують ноги)

- А що вміють робити ваші ніжки? (Ходити , бігати, стрибати)

- Покажіть малюкові, як ви вмієте крокувати.

Педагог: Дружно всі вставайте і за мною повторюйте.

Вправа «Наші ніжки»

Великі ноги йшли по дорозі (Великими ногами йдуть друг за іншому)

Топ, топ, той.

Маленькі ніжки йшли по доріжці (Маленькими кроками біжать один за одним)

Топ, топ, топ.

Ваші ноги тікають (Повертаються на свої місця)

Тільки п'яти виблискують.

Педагог: А зараз ми відпочинемо і знову почнемо грати.

Погладимо себе по голівці.

Похвалимо :добре грали, гарно танцювали....

Погладимо ніжки, ручки...

Педагог:

Ручки не бийтеся,

Ручки не гнівайтесь,

Краще подружитесь.

Пальчикова гімнастика «Дружні пальчики»

Дружать в нашій групі (подушечки пальців однієї руки доторкаються до пальців іншої руки)

Дівчатка та хлопчики

Ми з тобою подружимо маленькі пальчики (Пальчики зчіплюються в замок)

Вправа «Погойдай малюка!»

Діти по черзі качають малюка на руках, примовляючи разом з педагогом:

Бай, бай, бай,

Ти, собачка не гавкай,

І в дудочку не гуди,

Нашу Лялю не буди.

Педагог: Наш малюк заснув. І нам пора попрощатися. Але спочатку сонечко подарує вам свою любов, тепло.

Сонечко, з'явся!

Світле, променисте,

Покажись.

Педагог дістає з кошика сонечко.

Вправа «Подаруй любов і тепло»

По черзі діти обіймають сонечко, передаючи один одному.

Педагог: « Сонечко любить вас, дарує світло і тепло Каті, Світлі.... І ви, хлопці, ніжно обіймаєте його, і подаруйте йому свою любов і ласку».

Отже, усі заходи, які полегшують період адаптації до умов дошкільного закладу, можна поділити на дві групи: заходи з підготовки дітей до вступу в дитячий заклад; організація роботи із новоприбулими дітьми в період їхнього звикання до нових мікросоціальних умов.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Друге дослідження проводилося з ... У період між проведенням двох етапів дослідження за нашою темою ми впроваджували педагогічні умови успішної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти, представлених у підрозділі 2.2.

Проаналізуємо детальніше результати повторного дослідження. Аналіз результатів дослідження за пізнавальною сферою дітей дошкільного віку показав, що діти мають здатність виробляти просторові диференціювання, виокремлювати елементи і правильно орієнтувати їх один щодо одного.

За результатами першого завдання встановлено, що у 9 дітей (60%) групи переважає середній рівень розвитку у рівень розвитку пізнавальної сфери, у 2 осіб (13,30%) – високий і у 4 дітей (26,60%) – низький (див. рис. 2.9.)

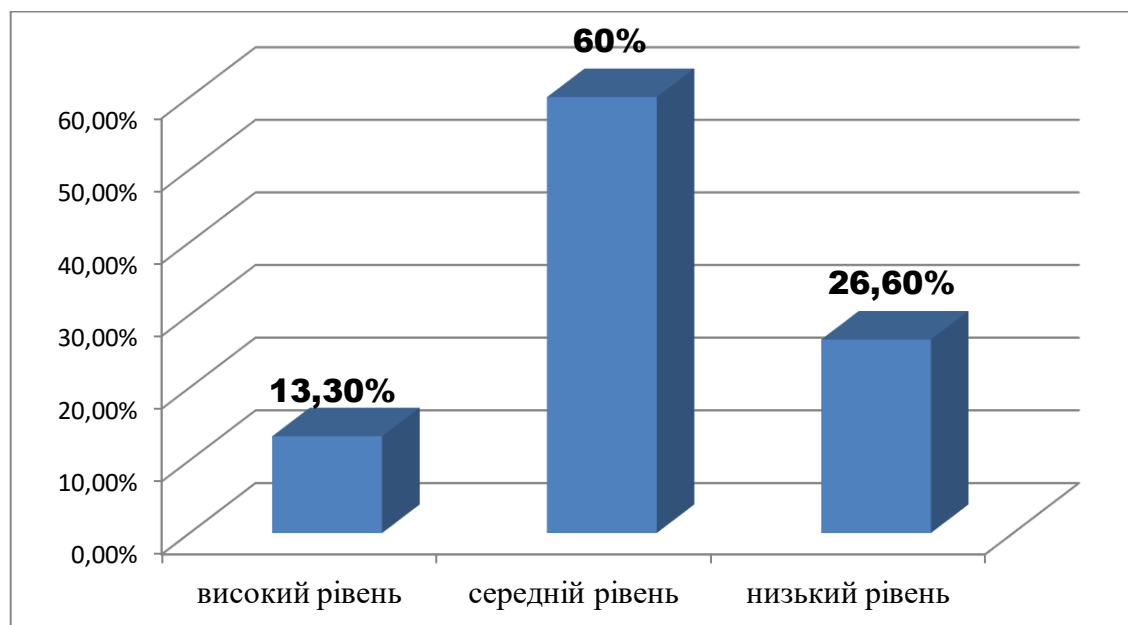

Рис. 2.9. Результати завдання №1. Завдання з кубиками

Таким чином, пізнавальний розвиток більшості дітей відповідає віковій нормі.

Аналіз результатів за Завданням №2 Завдання з геометричними формами за методикою «Дошки Сегена» представлено на рис. 2.10.

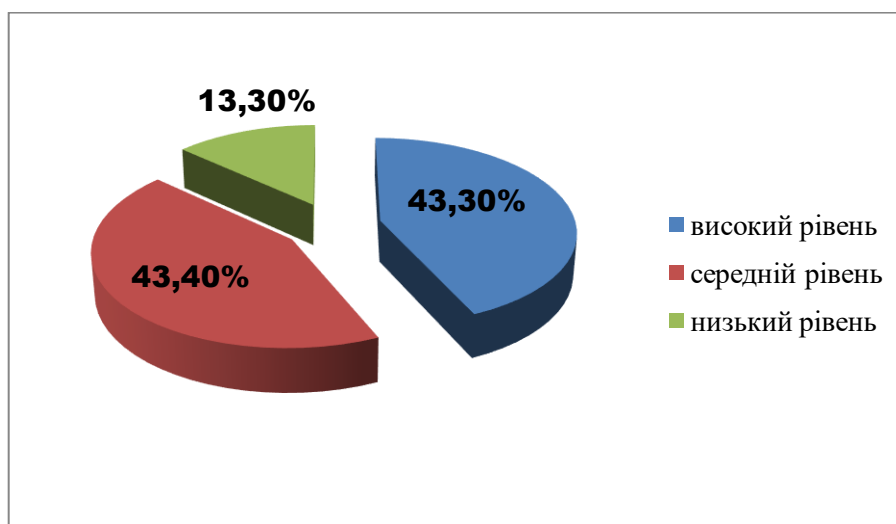

Рис. 2.10. Результати завдання № 2 Завдання з геометричними формами за методикою «Дошки Сегена»

Таким чином, у дітей переважає високий і середній рівень розвитку уявлень про моральні якості: високий рівень розвитку мають 43,4%, середній – 43,3% і 13,3% - низьким (рис. 2.10.).

Завданням № 3 було визначено можливість виконання завдань дітьми на основі зорового порівняння та диференціації розмірів об'єктів (рис. 2.11).

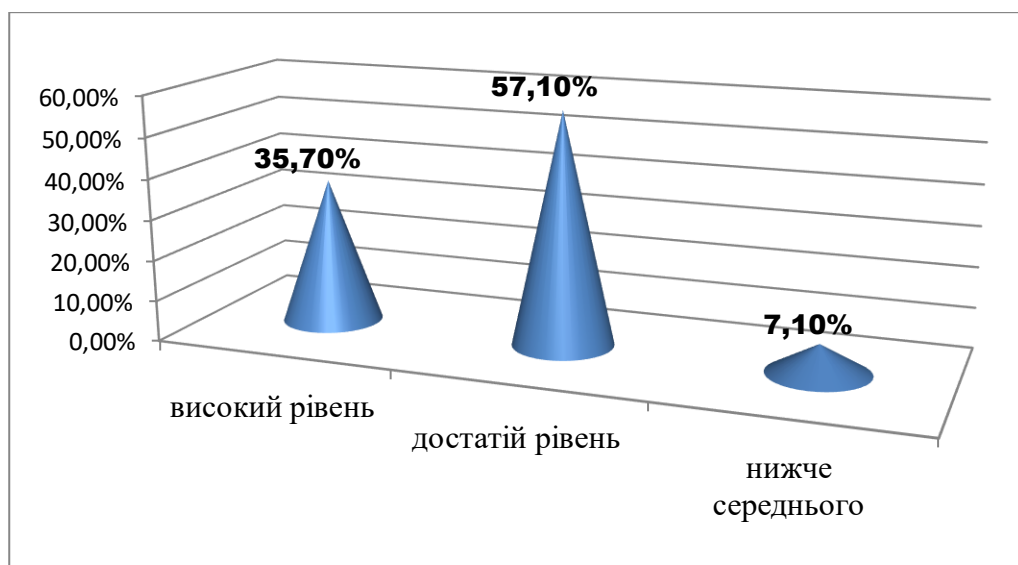

Рис. 2.11. Результати дослідження завдання №3 Завдання з зіставлення предметів (експериментальна група)

Отже, за результатами дослідження можемо констатувати, що більшість дітей мають високий та достатній рівень розвитку пізнавальної сфери. Лише незначна кількість дітей має рівень розвитку нижче середнього. Ці проблеми

повинні стати об'єктом для діяльності навчально-виховного колективу та батьків.

Аналізуємо результати дослідження соціальної сфери дітей дошкільного віку.

Методика визначення рівня контактності дошкільників дозволила виділити деякі особливості дітей. Контактні діти – легко встановлюють зв'язки, відкриті, емоційні, самостійні, упевнені в собі, ініціативні, добре орієнтуються в незнайомій обстановці, легко пристосовуються до різних обставин. Питання взаємовідносин з оточуючими людьми займає в їхньому житті важливе місце, вони розкуті в своїх діях, рішучі. Малоконтактні діти мають труднощі у встановленні соціальних зв'язків, замкнуті, безініціативні, соромливі, скуті, емоційно стримані, недостатньо орієнтуються в незнайомій обстановці.

Результати показали, що в групі 23,3% належать до категорії дуже контактуючих дітей, 26,6% – контактуючі і 50% – контактуючі при необхідності (рис. 2.12.).

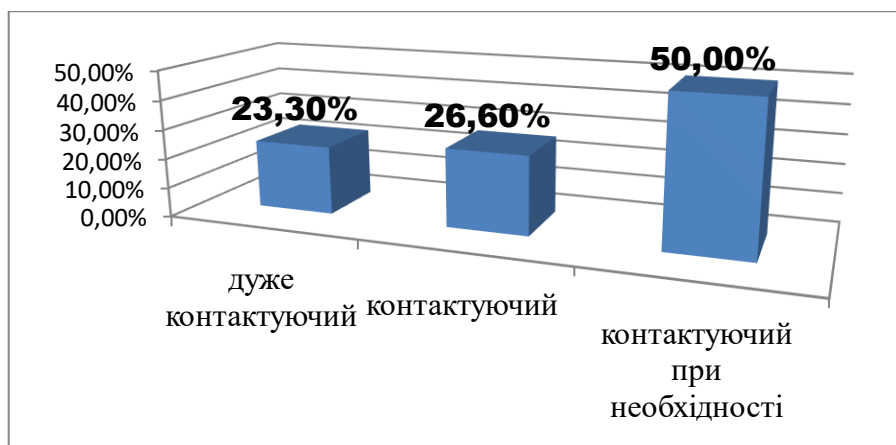

Рис. 2.12. Рівень контактності дітей дошкільного віку

Аналізуємо результати проведення «методу привласнення позитивної характеристики». Пропозиція орієнтувати себе відповідно до характеристики виявила, що більшість дітей вибирають другу характеристику (три якості були негативними: не дуже стараний(а), не уміє дружити з дітьми(а), допомагає

дорослим) і намагаються довести, що саме ця характеристика найбільш підходить дитині (рис. 2.13.).

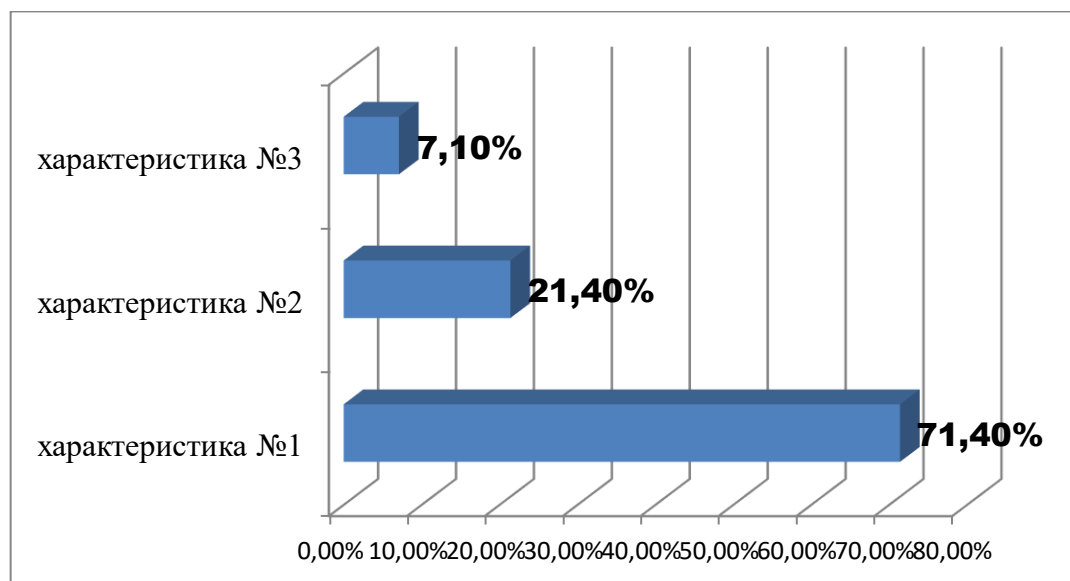

Рис. 2.9. Результати методу «привласнення позитивної характеристики (експериментальна група)

Третю характеристику (найспритніший(а), швидше за всіх бігає, найрозумніший(а), найстаранніший(а), більше за всіх допомагає дорослим), діти слухали з посмішкою і, не дочекавшись питання експериментатора («Про кого це написано?»), висловлювали припущення. Деякі відповідали невизначено, яка з трьох характеристик належить саме їм, але виявляли боязке бажання віднести до себе першу, повністю позитивну характеристику, або третю, в якій, на думку дітей, була описана найкраща дитина. Як тільки дитина знаходила підтримку стосовно вибраної нею позитивної характеристики її емоційний стан змінюювався: зникала напруга, і з'являлася неприхована радість. Дитина посміхалася, уважніше слухала питання, з цікавістю розглядала лист паперу, на якому була написана її характеристика.

У обґрунтуванні характеристик діти наводили приклади власних дій і вчинків, які пов'язані з їхніми реальними досягненнями в різних видах діяльності. Аналізуючи ці докази в захист «своїх» позитивних характеристик, можна зробити висновок, що провідною тенденцією в процесі формування уявлень дошкільників про себе є прагнення до «привласнення» всього того,

що підвищує відчуття самооцінки, сприяє закріпленню в дитячому самообразі соціально значущих, схвалюваних оточуючими якостей і властивостей.

Таким чином, у дошкільників внутрішній світ за своїм змістом ще не відокремлений від особливостей усвідомлення їхньої поведінки, який стає ціннісним під впливом порівняння дитиною себе з однолітками і високому ступеню залежать від оцінних дій дорослих (вихователя, батьків).

Проаналізуємо дослідження емоційної сфери дітей дошкільного віку.

За рівнем модальності емоційно-почуттєвих станів переважна більшість дітей групи переважає високий і середній рівень модальності емоційно-почуттєвих станів – по 40% в кожній категорії і 20% - низький рівень (Рис.2.11).

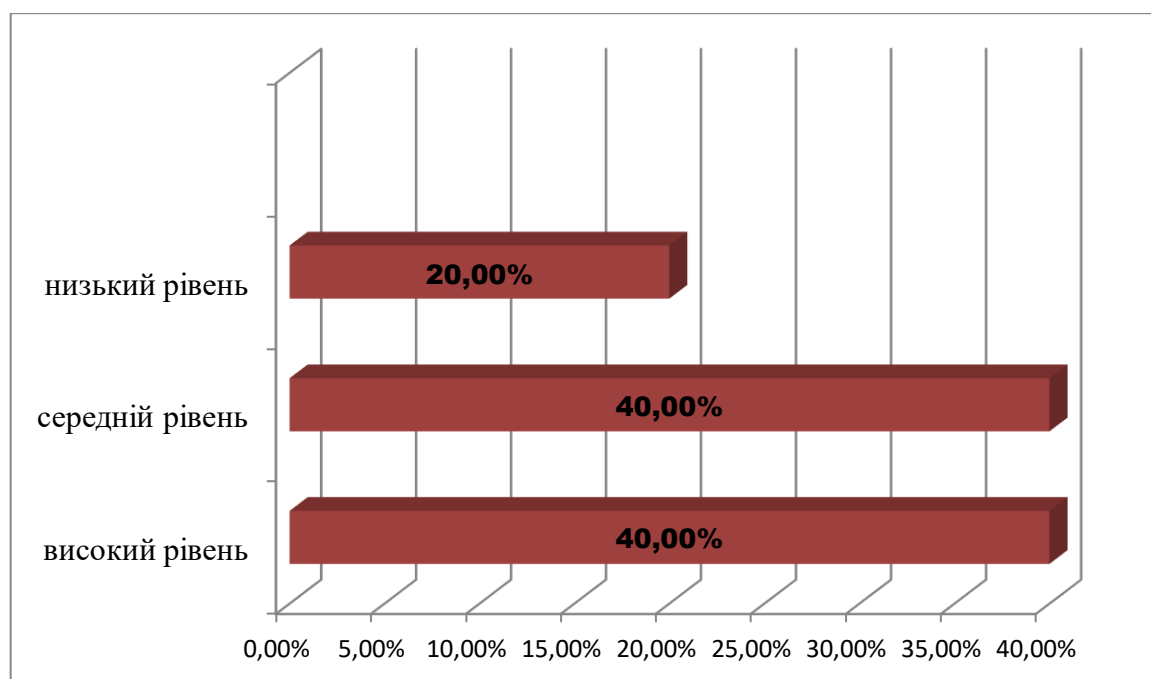

Рис. 2.11. Рівень модальності емоційно-почуттєвих станів

Таким чином, встановлено, що всі діти можуть розпізнавати свої почуття і більшість дітей мають високий рівень розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших (рис. 2.12).

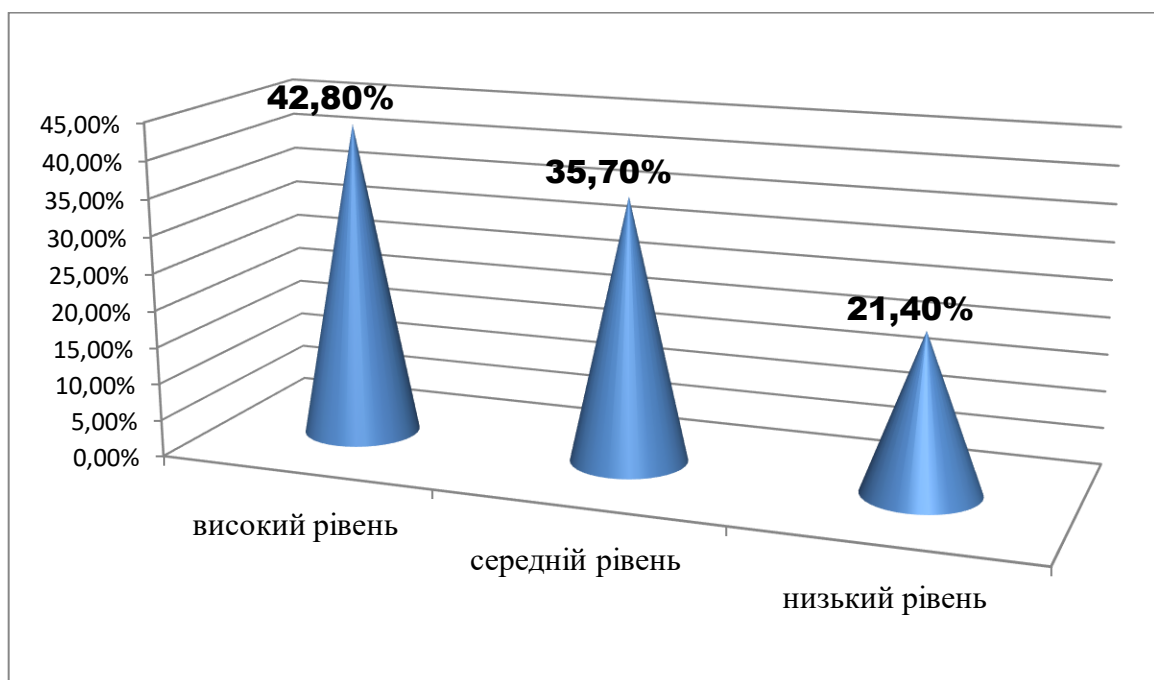

Рис. 2.12. Рівень розпізнавання емоційно-почуттєвих станів інших

Використовуючи методику з виявлення здатності усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани ми орієнтувалися на здатність дитини визначитися з кольором. Аналіз результатів наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Результати «Кольоропанорами»

№ п/п	Ім'я	Колір
1.	Марина	Зелений
2.	Віталій	Зелений
3.	Юлія	Червоний
4.	Олена	Червоний
5.	Віктор	Блакитний
6.	Анатолій	Фіолетовий
7.	Іван	Блакитний
8.	Галина	Фіолетовий
9.	Віталій	Блакитний
10.	Олексій	Червоний
11.	Ірина	Червоний
12.	Аліна	Зелений
13.	Віктор	Фіолетовий
14.	Людмила	Червоний
15.	Олександр	Блакитний

Таким чином, всі діти відобразили свій настрій, що свідчить про їх вміння усвідомлювати власні емоційно-почуттєві стани. Однак потрібно відзначити, що в трьох дітей виникли труднощі із цим завдання. Можемо констатувати про високий рівень усвідомлення емоційного стану переважної більшості дітей (рис. 2.13.)

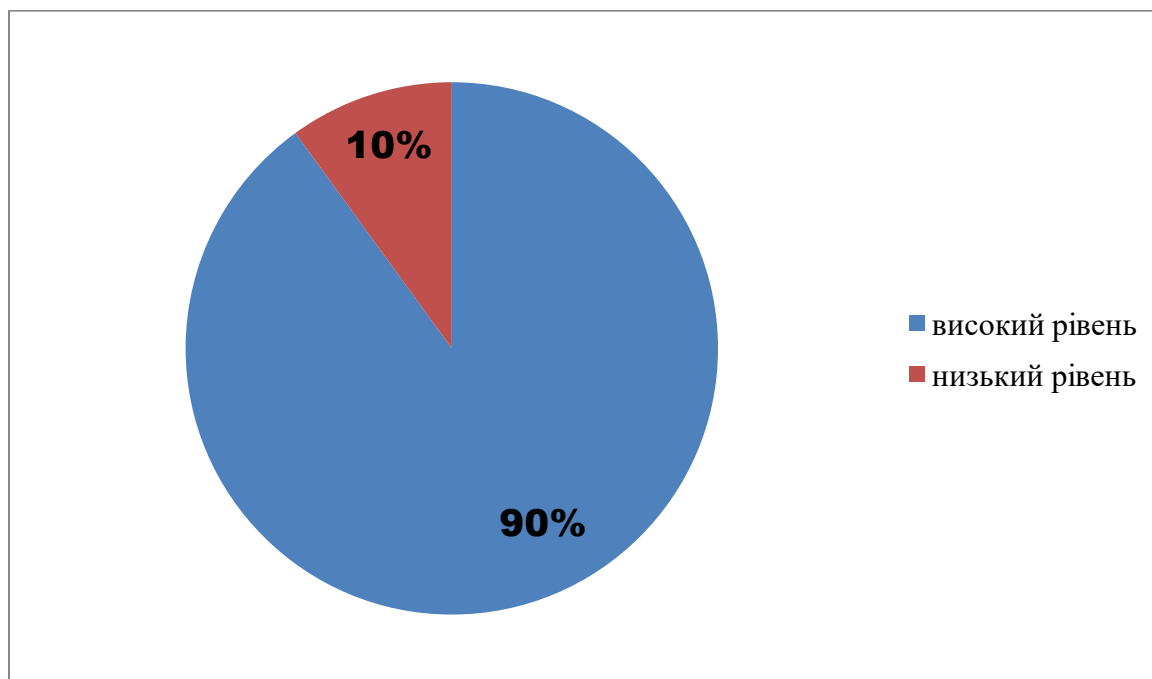

Рис. 2.13. Рівень усвідомлення емоційного стану дітей дошкільного віку

Отже, проведене нами дослідження дозволяє зробити висновки про загалом середній рівень адаптації дітей до умов дошкільного навчального закладу.

Висновки до другого розділу

Для визначення рівня адаптації дітей раннього віку до умов дошкільного закладу увагу було зосереджено на перевірці пізнавальної, соціальної та емоційної сфер дітей раннього віку.

Метою дослідження в пізнавальній сфері було: вивчити особливості пізнавального інтересу у дітей. Метою дослідження в соціальній сфері було вивчення лише особливостей соціальної адаптації дітей дошкільного віку. Емоційна сфера – це дослідження процесу формування уявлень дитини про

себе (метод присвоєння позитивної характеристики). У результаті експерименту виявлено середній рівень адаптації дітей до умов дошкільного навчального закладу.

Основною педагогічною умовою успішної адаптації дитини до умов виховання в дитячому садку є єдність вимог до дитини в сім'ї і дитячому садку. З цією метою батьків знайомлять з умовами проживання дітей у групі, а вихователя – з умовами виховання дитини вдома, її індивідуальними особливостями, звичками. Бажано, щоб умови і вимоги до дитини з боку дорослих максимально збігалися. Це стосується, насамперед, режиму дня, навичок самообслуговування, культури поведінки. Також батьки повинні готувати дитину до відвідування дитячого садка. По-перше, слід організувати спілкування малюка з іншими дітьми – під час прогулянок, відвідування сімей з дітьми.

ВИСНОВКИ

1. Досліджено сутність поняття «адаптація» в психолого-педагогічній літературі. Адаптація – це процес бажаного або вимушеного входження в будь-яку сферу діяльності особистості, успішність якого залежить від ступеня узгодженості умов з можливостями організму і психіки людини, змістом адаптації є поступове набуття узгодженості між середовищем (біофізичне та соціальне) та особистістю із застосуванням взаємовпливу; адаптація організму, що відбувається на різних рівнях: фізіологічному, соціальному, психологічному.

2. Описано особливості психологічного розвитку дітей раннього віку. Ранній вік – один із найважливіших періодів у житті дитини. У цей час дитина опановує прямолінійну ходьбу, предметна діяльність стає провідною в психічному розвитку, а мовлення – засобом спілкування, зароджується ігрова та образотворча діяльність, розвиваються різноманітні форми спілкування з дорослими та однолітками, відбуваються новоутворення в пізнавальній та особистісній діяльності. сфери дитини інтенсивно формуються. Дитина не тільки освоює пряму ходьбу, але й впевнено та спритно пересувається. Вона не тільки навчається мовленню, а й використовує складну гру особових займенників. Вона вже вміє любити і боятися, розкривати свою особистість, демонструвати, на що вона здатна.

3. Виявлено особливості поведінки дітей раннього віку в період адаптації. Адаптація дитини до нових умов середовища – складний процес. Звикання до дошкільного віку залежить від багатьох умов, у тому числі від типу темпераменту. Гірше за інших почувуються діти з флегматичним темпераментом тощо. Протягом дошкільного дитинства дитина неодноразово усвідомлює власні адаптаційні можливості – це і прихід до дитячого навчального закладу, і перехід з однієї групи в іншу, а потім і в школу.

4. Визначено рівень адаптації дітей раннього віку до умов дошкільного закладу. Результати дослідження адаптації дітей до умов дошкільного навчального закладу показали середній рівень адаптації дітей раннього віку. Це дає підстави зробити висновок, що поведінка більшості дітей нормалізується протягом місяця.

5. Проведено аналіз результатів дослідження та визначено педагогічні умови адаптації дітей третього року життя до перебування в дошкільному навчальному закладі. Аналізуючи отримані дані, можна зробити висновок, що такі діти в період адаптації спокійно або радісно ставляться до дитячого колективу. Настрій бадьорий, проявляє інтерес до оточуючих, поєднується з легким ранковим плаксивістю. Апетит погіршується, але не надто і до кінця першого тижня нормалізується, сон відновлюється через 10-15 днів. Відносини з рідними не порушені, малюк легко прощається вранці, швидко відволікається, ним цікавляться інші дорослі, він досить активний, але не збуджений. Діти в групі можуть бути байдужими або зацікавленими. Інтерес до довкілля відновлюється протягом 2–3 тижнів за допомогою дорослого. Мовлення загальмовано, але дитина реагує і виконує певні прохання або вказівки дорослого. До кінця першого місяця активне мовлення відновлюється. Зниження захисних сил організму незначно виражене і відновлюється до кінця 2-3 тижнів.

6. Пропонуються педагогічні умови адаптації дітей раннього віку до умов перебування в дошкільному закладі: зняття стресу, встановлення емоційного контакту з дитиною, ознайомлення дитини з умовами дитячого закладу, об'єднання освітньої діяльності в сім'ї та дошкільного закладу, допомагаючи дитині налагоджувати адекватні стосунки з однолітками

РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ

1. Набір дітей до групи необхідно вести з періодичністю 10 днів, так як це тривалість адаптації при її легкому ступені тяжкості гострій фазі. Дитина через 10 днів буде емоційнішою стабільною і легшою перенесе страждання новачка.
2. Неприпустима зміна вихователя.
3. Небажані відвідування групи сторонніми людьми, виключено відкриті заходи, що травмують ситуації (щеплення).
4. Вихователь повинен пред'являти до дитини адекватні вимоги, враховуючи його вікові та індивідуальні особливості.
5. Необхідно дотримуватися доброзичливого тону спілкування, обмежити заборони.
6. Організація предметного середовища має забезпечити дитині вільний доступ до будь-яких іграшок. Предметна діяльність дозволяє знизити психоемоційну напругу.
7. Можна дозволити принести будь-яку іграшку з дому.
8. Якщо вдома у дитини сформувалися негативні звички, то спочатку слід їх зберегти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айсіна Р., Дєдкова В., Хачатурова Є. Соціалізація і адаптація дітей раннього віку. *Дитина в дитячому саду*. 2003 № 6. С.46-51.
2. Артемова Л. Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку «Малютко». Київ : Свенас, 1993. С. 31–48.
3. Артемова Л. Розвиток теорії і практики дитячої гри: Сторінки історії. *Дошкільне виховання*. 2017. № 7. С. 18–19.
4. Барна М., Гриза Л. Інформаційно-методичні матеріали для організації роботи з батьками. Львів : ЛОІППО, 2002. 84 с.
5. Бех І. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 342 с.
6. Богуш А. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2003. 344 с.
7. Буздуган О., Буздуган О. Завдання для самоперевірки з навчальної дисципліни «Педагогіка раннього віку». Одеса : Університет Ушинського, 2018. 27 с.
8. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів / ред. Н. В. Гавриш. Кропивницький : ІМЕКС - ЛТД, 2021 226 с.
9. Вікова і педагогічна психологія / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. Київ : Каравела, 2009. 400 с.
10. Галус О. Педагогічне управління адаптацією майбутніх учителів у системі ступеневої освіти : дис... д-ра пед. наук: 13.00.06. 2009. 125 с.
11. Голець М. Етика матері і дитини : нарис з історії виховання дітей раннього віку. Київ: Вища школа, 2005. 159 с.
12. Гридовець Л. Роль батьків у вихованні дітей. Перший крок у дитсадок: Проблема подолання психологічної кризи у дітей. Київ: Граніт. 2008. 8 с.
13. Джурина С. Особливості фізичного та психічного розвитку дітей дошкільного віку м. Києва: автореф. дис. ...к - та мед. наук. Київ, 2008. - 18 с.

14. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей. Запоріжжя: ЛПКС, 2000. 268 с.
15. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2004. 450 с.
16. Дмитришина Н. Адаптація дітей раннього віку до перебування в ДНЗ. Семінар-тренінг для вихователів та помічників вихователів. *Психолог*. 2008. №3. С. 7-10.
17. Дудкевич Т. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 391 с.
18. Дурманенко О. Освітня діяльність у групах раннього віку. Харків: Точка, 2013. 244 с.
19. Захарова Н. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору. Донецьк: Ноулідж. 2010. 216 с.
20. Імедадзе Н. Загальна психологія дошкільнят. Харків : Основа, 2005. 112 с.
21. Кандиба Т. Адаптація дошкільників до умов ДНЗ : корекційно-розвивальне заняття. *Психолог. Шкільний світ*. 2008. № 22/24. С. 20–21.
22. Кислий В. Особливості соціально-психологічної адаптації офіцерів-випускників до діяльності в особливих умовах: дис. канд. психол. наук: 19.00.09. Харківський військовий ун-т. Харків, 2003. 118 с.
23. Колесіна Т. Діагностика і корекція психічного розвитку дітей. *Початкова школа*. 2000. № 6. С. 40–43.
24. Кононко О. Особистісне зростання у ранньому віці : суть та умови сприяння. *Дошкільне виховання*. 2006. № 10. С. 3-7.
25. Кононко О. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). Київ : Освіта, 1998. 255 с.
26. Кононко О. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). Київ : Освіта, 1998. 255 с.
27. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.

28. Костіна В. Нові підходи до адаптації дітей раннього віку. *Дошкільне виховання*. 2006. № 1. С. 34– 37.
29. Крутій К. Розвиваємо у дитини мовлення, інтелект і здібності. Запоріжжя: ЛПКС, 1999. 60 с.
30. Кузікова С. Теорія і практика вікової психокорекції. Суми : Університетська книга, 2006. 384 с.
31. Кукуруза Г. Психологічна модель раннього втручання: допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку. Харків: Точка, 2013. 244 с.
32. Кулик С. Психологічні особливості управління професійною адаптацією вчителів : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 2004. 140 с.
33. Ничкало Н. Адаптація професійна / Н. Ничкало // *Енциклопедія сучасної України*. Київ : Держ. голов. підприємство респ. ВО, 2001. Т. 1 : «А». С. 179–180.
34. Організація роботи з дітьми раннього віку / уклад. Л. А. Швайка, Г. В. Гаркуша. Харків : Основа, 2009. 223 с.
35. Панок В. Основи практичної психології. Київ : Либідь, 1999. 536 с.
36. Педагогіка дітей раннього віку / Н. В. Рогальська. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. 150 с.
37. Педагогічна майстерність / І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос та ін. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
38. Печенко І. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві у просторі дитячої субкультури. *Збірник наукових праць Полтавського державного університету ім. Н. В. Короленка. Сер. : Педагогічні науки*. 2005 Вип. 6 (45).
39. Печенко І. Теоритичні позиції побудови експериментальної моделі соціалізації особистості в дошкільному дитинстві. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2008. № 1. С. 9-17.
40. Пихтіна Н. Організаційно-педагогічні умови адаптації дошкільників до ДНЗ. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 338 с.

41. Пихтіна Н. Особливості виникнення негативних проявів у поведінці дошкільників, зумовлених несприятливою адаптацією до ДНЗ. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 4. С. 71.
42. Пихтіна Н. Профілактика негативних проявів у поведінці дошкільників. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 247 с.
43. Піроженко Т. Психічний розвиток дитини дошкільного віку. Запоріжжя, 2003. 123 с.
44. Поніманська Т. Формування соціальної компетентності дитини. *Нова педагогічна думка*. 1998. №2. С. 14-19
45. Рагозіна В. Раннє дитинство у світі. Вісник Інституту розвитку дитини. 2015. Вип. 37. С. 83 - 95.
46. Рогальська І. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід. 2008. 400 с.
47. Славіна Н. Основні закономірності розвитку емоційної сфери як складова особистісного становлення дошкільника. *Науковий вісник Миколаївського державного університету. Біологічні та психологічні науки*. 2006. Вип.13. С. 193–197.
48. Славіна Н. Розвиток у дошкільників здатності розуміти емоційний стан однолітків. *Вісник Київського міжнародного університету. Серія: Психологічні науки*. 2006. Вип. 8. С. 134–140.
49. Солодухова О. Становлення особистості вчителя у процесі професійної адаптації. Донецьк : Лебідь, 1996. 176 с.
50. Соціальна педагогіка: словник-довідник / ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.
51. Таємниці адаптації. Психологічні особливості дітей дошкільного віку. Третій рік життя / уклад. О. С. Нурєєва, З. І. Шейнфельд. Харків: Основа. 2008. 160 с.
52. Фізичний розвиток дітей раннього віку / Т. В. Фролова, О. В. Атаманова, І. І. Терещенкова, А. С. Сенаторова. Харків : ХНМУ, 2020. 32 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

